

KUML 2018

KUML 2018

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Viumgård

En germanertidsgravplads fra Salling

Af KAREN HØILUND NIELSEN, INGE KJÆR KRISTENSEN & KURT GLINTBORG OVERGAARD

Gravpladser fra germansk jernalder er en sjældenhed i Danmark lige bortset fra på Bornholm. Hver ny gravplads fra denne periode forøger derfor vor viden betragteligt. Flere lokaliteter er dukket op i Jylland i de senere år, og nogle af dem er også blevet publiceret. Dette gælder f.eks. Bjerre ved Østbirk og Birkgård ved Herning.¹ I 2008 dukkede så endnu en lille gravplads op ved Vium i Hjerksogn i Salling.² Denne gravplads er ekstra spændende, idet der er grave fra både ældre og yngre germanertid – den dækker i runde tal perioden 400–575 e.Kr. I tilgift indeholder nogle af gravene importerede glasperler, hvilket giver bedre dateringsmuligheder samt mulighed for at sætte andre jyske fund i et nyt lys.

Fund- og udgravningshistorie

Det arkæologiske arbejde forud for etableringen af “Vium Hankeanlæg” tog sin begyndelse i 2005, hvor Skive Museum efter arkivalsk kontrol og besigtigelse indstillede den 1 km lange strækning til prøvegravning. Prøvegravningerne fandt sted i marts-april 2008, og det blev hurtigt fastslået, at der under de tykke muldlag fandtes bebyggelsesspor fra sten-, bronze-, jern- og middelalder over størstedelen af strækningen. Viumgård I skulle vise sig at være den eneste gravplads. Den blev fundet i den systematiske prøvegravning (se luftfoto fig. 1). I de 1,8 m brede søgegrøfter kunne der flere steder iagttages fyldskifter med afrundede hjørner og enkelte pletter med brændte ben, og disse anlægsspor førte til opdagelsen af gravpladsen.

På baggrund af rytmen i anlægsarbejdet blev udgravningen af Viumgård I foretaget i to etaper. I alt 0,5 ha blev undersøgt (fig. 1). Den første etape var afgrænset mod øst, nord og vest af anlægsarbejdets grænser, mens den mod syd blev udvidet efter, at Vejdirektoratet havde besluttet at anlægge en materialeplads på stedet. Under selve udgravningen blev arealet afrømmet med gravemaskine. De enkelte grave er udgravet med ske, og koncentrationer af

Fig. 1. Luftfoto af første fase af udgravningen af Viumgård I i 2008. – Luftfoto: © COWI A/S.

Aerial photo showing the first phase of the excavation of Viumgård I in 2008.

fund er optaget i præparater. Fra brandgravene er al jord hjemtaget og floteret. Efterfølgende er makrofossilerne blevet analyseret af Peter Steen Henriksen, knoglefundene fra brandgravene er gennemgået og bestemt af Pia Bennike, mens tekstilerne er gennemgået og bestemt af Ida Demant.³

På grund af udgravningsleder Kurt Glintborg Overgaards død, er fundet fremlagt og analyseret af Karen Høilund Nielsen og Inge Kjær Kristensen, som ikke selv deltog i udgravningen. Analyserne er således alene baseret på udgravningsdokumentationen i form af beretningstekst, tegninger og fotos. Det har derfor ikke været muligt at beskrive de enkelte gravkonstruktioner og forhold, hvor brandgrave er nedsat/nedgravet i jordfæstegrave, helt så detaljeret, som det kunne ønskes.

Beliggenhed

Den lille gravplads ligger på den sydligste del af et langstrakt, let skrånende næs. På de høje målebordsblade (fig. 2) ses det tydeligt, at næsset ligger omgivet af Hjerik Møllebæk, der mod vest står i direkte forbindelse med Hjerik Nor/Limfjorden.

Området ved Viumgård I er rigt på spor fra germanertid-vikingetid. Spor af samtidig og senere bebyggelse er fundet i forbindelse med anlæggelsen af Vium Hankeanlæg i 2008 og ved nedgravningen af et elkabel i 2015. Begge undersøgelser var smalle tracégravninger, og det er derfor ikke muligt at give et sammenhængende billede af bebyggelsen på næsset. Ved undersøgelsen i 2008 blev der fundet et flerfaset hegns- og grøftforløb, der indhegnede et mindst 48x18 m stort areal. I 2015 fandtes over et område på 7x115 m intense bebyggelsesspor med grubehuse, langhuse, hustomter og kulturlag, der især

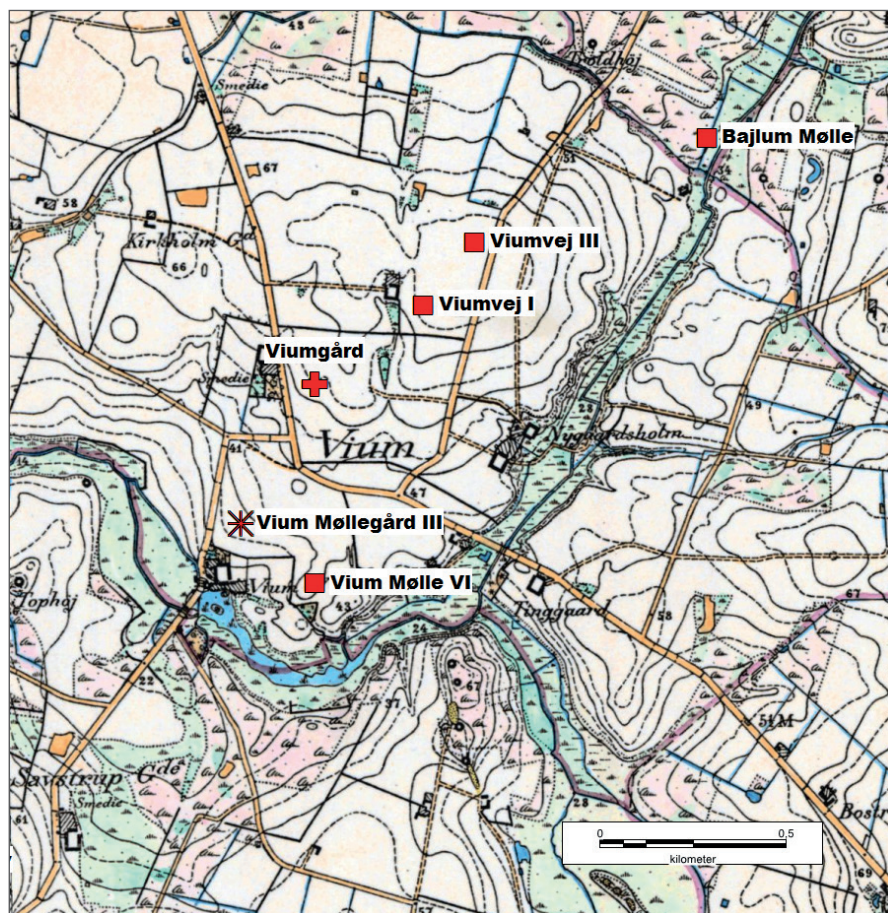

Fig. 2. Viumgård-gravpladsen og bebyggelsesfundene i den nærmeste omegn på baggrund af topografisk kort i 1:20.000 fra 1883-90. Kors: Gravplads. Firkant: Bebyggelsesspor. Stjerne: Detektorfund. – Kort: © Kort og matrikelstyrelsen. Grafik: M. Mikkelsen.

The Viumgård cemetery and settlements in the vicinity based on a map (1:20,000) from 1883-90. Cross: Cemetery. Square: Settlement traces. Star: Metal-detector find.

dateres til vikingetid. Antagelig omfatter hele næsset syd for gravpladsen en stor sammenhængende bebyggelse anvendt i vikingetiden, men med rødder i germansk jernalder. Der er også gjort detektorfund på arealet, bl.a. korsformede fibler, små ligearmede fibler, næbfibler og S-formede fibler, der er samtidige med gravpladsen. De forskellige fund vidner om en livlig aktivitet gennem den sidste del af oldtiden. I dag har man ingen fornemmelse af dette landskab. Konturerne er væk. Nu dominerer A26 med Vium Hankeanlæg.

Gravanlæggene og de døde

Gravpladsen

Gravpladsen omfatter et areal på 50x75 m. Spredt over gravpladsen er ni brandgrave og otte jordfæstegrave (fig. 3). Hertil kommer nogle mulige grave. Der er endvidere fund fra andre tidsperioder på gravpladsen, bl.a. gruber fra tragtbægerkulturen, en treskibet hustomt og et grubekompleks fra yngre bronzealder, samt nogle udaterbare nedgravninger. Et enkelt fund, bunden af en urne (A17), blev oprindeligt dateret til yngre bronzealder, men kan pga. skårenes udseende også være fra germansk jernalder.

Terrænet, hvor gravpladsen ligger, er ret fladt og man må derfor formode, at nedbrydningen af gravene har været ret ensartet. Urnegraven A17, hvor kun bunden står tilbage – de nederste 9 cm – viser, at det er forventeligt, at pløjning gennem tiden (og måske muldafrømningen i forbindelse med udgravningen) kan have fjernet de øverste lag af specielt brandgravene eller i værste fald det hele. Bevaringsgraden vil afhænge af, hvor dybe nedgravningerne har været.

Gravtyper

De ni brandgrave ligger primært i den sydøstlige del af gravpladsen, mens de otte jordfæstegrave, hvoraf en antagelig hører sammen med et ovalt grøftanlæg, primært hører til i den midterste og nordvestlige del af gravpladsen. For detaljer om de enkelte grave henvises til Appendiks.

Brandgrave

Der er ni sikre brandgrave på gravpladsen, men et egentligt ligbrændingssted har ikke kunnet identificeres på gravpladsen.⁴ Af brandgravene er seks såkaldte grubelignende brandgrave eller brandpletgrave (A6, A12, A13, A14 A15, A21, A44), hvor brændte knogler og genstande såvel som dele af ligbålet er nedlagt i en grube.⁵ Disse gruber har en jævnt afrundet bund og skrånende sider. Dybden er som regel på 10-20 cm målt fra afrensningsfladen. Formen i fladen går fra relativt rund (A6, A13, A21, A44) – 0,60-1,00 m i diameter – til aflang

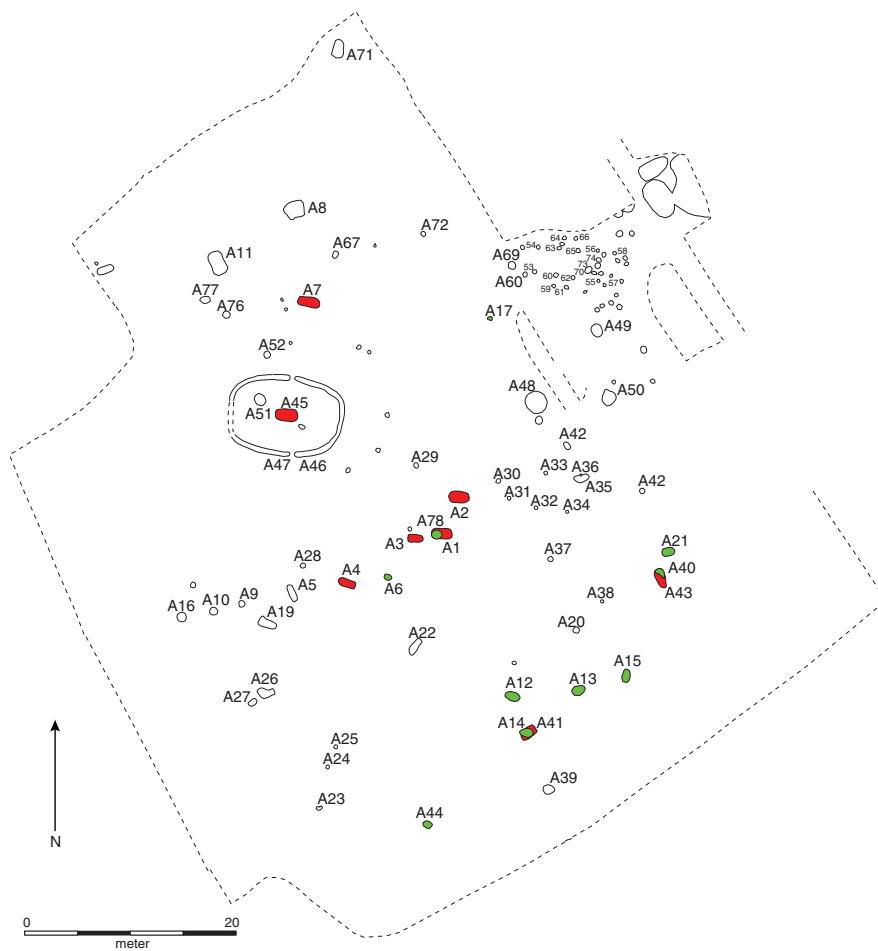

Fig. 3. Plan over gravpladsen. Rød markering: Sikre jordfæstegrave. Grøn markering: Sikre brandgrave. – Tegning: K. Høilund Nielsen.

Plan of cemetery. Red: Definite inhumation graves. Green: definite cremation graves.

og af form og størrelse næsten som en jordfæstegrav (A12, A15) – 1,30-1,75 m lange og 0,82-0,86 m brede. Gravene A78 og A40 kan betegnes benhobe, hvilket vil sige brændte knogler og genstande, men ingen ligbålsrester,⁶ som var omhyggeligt nedsat/nedgravet i eksisterende jordfæstegrave. I tillæg er der den usikkert daterede urnegrav A17, der stod i et fyldskifte med en diameter på 0,29 m. Endelig forekom der brændte knogler og lidt trækul i fylden i jordfæstegravene A2 og A4.

Gravene indeholder trækul og brændte knogler i varierende mængde (tabel 1). Den store variation i mængden af brændte knogler i gravene er ikke ukendt fra andre lokaliteter og er dels et resultat af udvælgelsen af rester fra ligbålet i oldtiden og senere tiders nedbrydning af jordoverfladen.⁷ Det er dog bemærkel-

	Type brandgrav	Brændte knogler i gram	Brændte sten	Dybde	Længde	Bredde
A06	Brandplet	5		0,11	0,62	0,50
A12	Brandplet	46		0,09	1,75	0,82
A13	Brandplet	194		0,07	1,28	0,97
A14	Brandplet (oven i jordfæstegrav)	275		0,17	0,90	0,62
A15	Brandplet	125	x	0,23	1,30	0,86
A21	Brandplet	138	x	0,10	1,08	0,54
A44	Brandplet	42		0,14	1,18	0,68
A78	Benhob (nedsat i jordfæstegrav)	160		0,32	0,20	0,16
A40	Benhob (nedsat i jordfæstegrav)	342		0,58	1,00	0,33
A17	Urne	162				
A02	Sekundært i jordfæstegrav	ukendt				
A04	Sekundært i jordfæstegrav	6				

Tabel 1. Mængden af brændte knogler i gravene og nedgravningernes bevarede størrelse (m).
The amount of burnt bone (g) in the graves and the size of the preserved grave pits (m).

sesværdigt, at de største knoglemængder stammer fra en behob, der er nedsat i en jordfæstegrav, og en brandplet/grube, der er nedgravet i en jordfæstegrav.

Med hensyn til de brandgrave, der er nedsat/nedgravet i eksisterende jordfæstegrave, er det vanskeligt at rekonstruere hændelsesforløbet, der i øvrigt ikke behøver at have været ens for alle tre grave (se tegninger i Appendiks).

Grav A14 er tydeligvis gravet ned gennem et stenlag i den opfyldte jordfæstegrav A41. Orienteringen af brandgraven følger ikke jordfæstegravens, men snarere de øvrige grave på pladsen. Der behøver ikke at være en sammenhæng mellem de to grave, men muligheden er til stede, idet brandgraven befinder sig indenfor nedgravningen og over det ene hjørne og den halve side af kisten.

Grav A78, der går ned i grav A1, blev først opdaget i analysefasen. På plantegningen ses præparatet indenfor kistesporret, hvilket må betyde, at der er en sammenhæng mellem de to grave. Der kan muligvis være tale om samtidighed, eller at behoben i det mindste er sat ned, inden graven er sunket sammen. Det optagne præparat gik fra top til bund i graven og stammer fra et lag med brændte knogler.

Der er tydeligvis en sammenhæng mellem grav A40 og jordfæstegrav A43, men da grav A40 ødelægger kistesporret i grav A43, kan behoben først være sat ned, efter at kistelåget er gået i forrådnelse. Indenfor kisteftrykket ses den fyld, der er sunket ned i graven. Når låget braser sammen og får U-form, synker fylden med ned. Brandgraven er tydeligt sat indenfor kisten, der sikkert har været så opløst, at der kunne graves igennem den, da brandgraven blev anbragt i siden af graven.

Mens grav A14 bevidst eller tilfældigt er placeret ned i grav A41, så tyder gravene A78 og A40 mere på, at de helt bevidst omhyggeligt er gravet eller sat ned i en jordfæstegrav.⁸ For de to sidste har de brændte knogler antagelig befundet sig i en beholder, da de blev sat med, men beholderen må have været af en karakter, der forholdsvist hurtigt er gået i opløsning, såsom et skind, tøj, en kurv eller en trææske. Knoglebestemmelserne viser, at alle tre brandgrave indeholder voksne personer (tabel 3), i grav 40 en voksen mand. Graven, den er nedsat i, er ud fra de medgivne smykker en kvindegrav.

I fylden i jordfæstegravene A2 og A4 blev der fundet mindre indslag af brændte knogler og trækul. For grav A2 mangler der oplysninger, men i grav A4 er de primært fundet i gravens sydlige side. Det er ikke muligt at afgøre, om det er kommet tilfældigt med i fylden, eller der er tale om en rituel handling, som det ses i andre, senere eksempler.⁹

Jordfæstegrave

Der blev afdækket otte sikre jordfæstegrave på gravpladsen (A1, A2, A3, A4, A7, A41, A43, A45). Gravene består af en afrundet rektangulær trugformet nedgravning. Flere er lidt bredere i den ene ende. I grav A2 er der en lille afsats i den ene side, mens bunden af grav A41 ser ud til at være mere kantet i profil.

Gravene er 25-40 cm dybe i den nu bevarede tilstand. To er dybere, henholdsvis 45 cm (A41) og 61 cm (A43). De dybe grave ligger sydøstligt på pladsen, mens de øvrige ligger i midten og mod nordvest. Til sammenligning er dybden af en af gravene på Birkgård opgivet til 60 cm.¹⁰ På Viumgård ligger gravene på en meget svagt hældende skråning og må have været udsat for helt ensartet dyrkning, således at pløjning ikke kan være årsagen til flytning af muld over gravene og dermed ikke forklare variationen i gravdybden.

For grav A1 og A43's vedkommende kan man tydeligt se sporene efter en kiste i graven. Kisterne er afrundede i form, i grav A43 er sporet efter kisten nærmest fodformet. Samme fodformede kistespor ses i Birkgård grav 75.¹¹

Et grøftanlæg omkranser grav A45, men uden nogen stratigrafisk sikret sammenhæng mellem de to andet end symmetrien i anlægget. Anlægget er ca. 10,8x7,6 m stort og orienteret vest-øst med lidt drejning mod nord. I hver langside af grøften er der en åbning. Grøfternes bredde ligger mellem 0,51 og 0,72 m og en dybde på knap 0,20 m. Grøfterne har skrå sider og overvejende rundet bund. Der var ingen stolpespor i grøfterne. Grøften kan have udgjort en afgrænsning af graven, men kan også være resultatet af, at man har opkastet en mindre høj over graven.

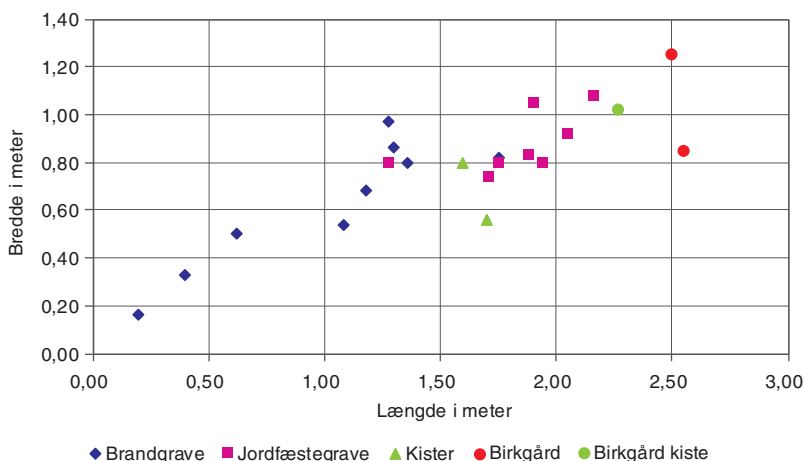

Fig. 4. Forholdet mellem længde og bredde på nedgravningerne for de sikre grave. Målene på de to identificerede kister er angivet, og gravene fra Birkgård er tilføjet. – Grafik: K. Høilund Nielsen

Ratio between the length and width of the grave pits dug for definite graves. The dimensions of the two identified coffins are given and the graves at Birkgård have been added.

Nedgravningernes størrelse

En sammenligning af nedgravningernes størrelse på de sikre grave (fig. 4) viser, at brandgravene er under 1,40 m lange. Kun grav A12 er længere, nemlig 1,75 m. Jordfæstegravene er over 1,70 m lange med undtagelse af grav A3, der kun er 1,28 m lang. Størrelsen på de to brandgrave A12 og A15 ligger således indenfor jordfæstegravenes længdevariation.

For jordfæstegravene vedkommende ser der ud til at være en slags normalbredde på omkring 80 cm. Enkelte er bredere, men ingen er smallere. Også de aflange brandgrave ser ud til at følge disse mål.

En sammenligning med jordfæstegravene fra Birkgård ved Herning viser, at nedgravningerne her er betragteligt længere, nemlig mellem 2,50 og 2,82 m. Bredden derimod er 0,85 m for en grav, mens en anden er meget smal med en bredde på 0,70 m og en anden ekstra bred med sine 1,25 m. Der er altså en klar tendens til, at gravene fra Birkgård er længere og i et tilfælde også væsentlig bredere end på Viumgård I. Jordtypen kan spille ind, idet jorden på Viumgård er stiv lerjord.

I gravene A1 og A43 fandtes kistespor. Nedgravningen til grav A1 måler 2,05x0,92 m, men kisten udgør kun 1,60x0,80 m, og for grav A43 måler nedgravningen 1,88x0,83 m, mens kisten måler 1,70x0,56 m. Birkgård grav 75 indeholdt også kistespor. Her var nedgravningen 2,50x1,25m, mens kistens

mål var 2,32x0,86 m.¹² Både kistestørrelse og nedgravning i forhold til kiste veksler altså en del.

Desværre kan gravens længde og den gravlagtes alder ikke sammenlignes for Viumgårds jordfæstegrave. I Danmark er knogler kun sjældent bevaret i jordfæstegrave fra germansk jernalder. Selv på den bornholmske gravplads Nørre Sandegård Vest kan alderen på afdøde kun sjældent bestemmes. Et sammenligningsmateriale må derfor findes længere væk. Den samtidige Buckland-gravplads ved Dover i Kent er udgravet og publiceret i nyere tid og har et velbevaret knoglemateriale. Her er det tydeligt, at småbørn på 5 år eller derunder er fundet i grave, der er kortere end 140 cm. Overgangen mellem ung og voksen ligger omkring 190 cm.¹³ Med dette som udgangspunkt er det muligt, at grav A3, der er 1,28 m lang, tilhører et barn. På den anden side skal der tages højde for, at de afdøde på Buckland sædvanligvis ligger i rygleje, mens det ud fra smykkernes placering i gravene er mest sandsynligt, at de gravlagte (kvinder) på Viumgård har ligget i sideleje. I grav 22 på Nørre Sandegård Vest er afdøde en pige på 6-7 år. Her er nedgravningen 65 x 115 cm¹⁴ og dermed kun lidt kortere end grav A3. Dette øger sandsynligheden for, at afdøde i grav A3 er et ungt individ.

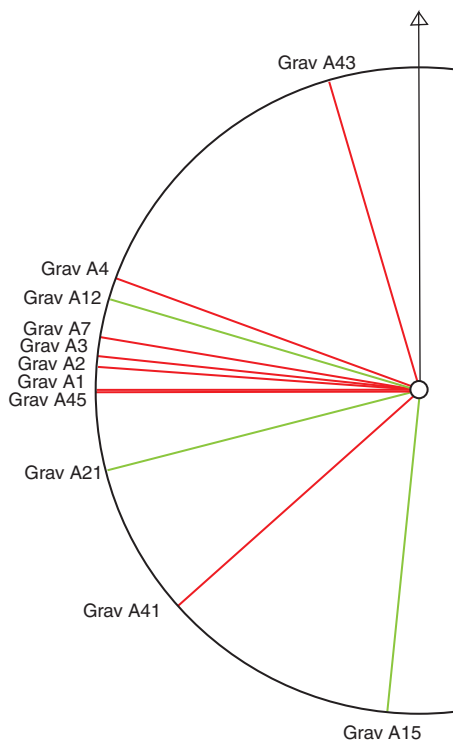

Fig. 5. Orienteringen på gravene.
Rød: Jordfæstegrave. Grøn: Brandgrave.– Grafik: K. Høilund Nielsen.

Orientation of the graves. Red:
Inhumation graves. Green: cremation graves.

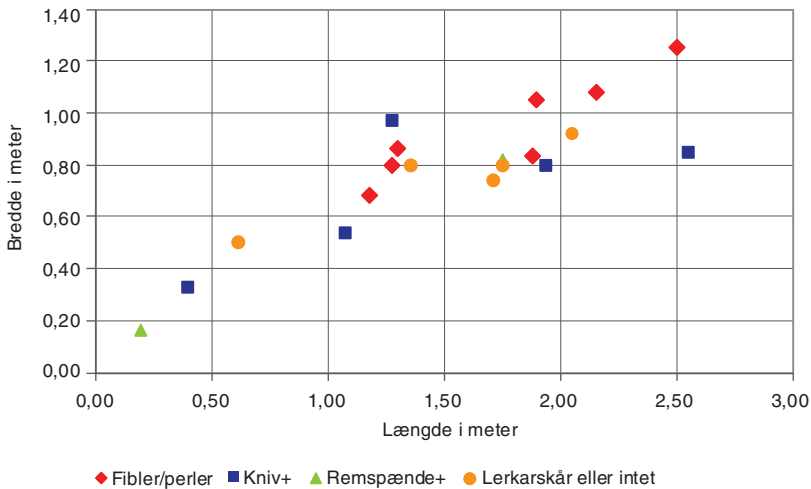

Fig. 6. Fordelingen af gravudstyr i forhold til nedgravningernes dimensioner. Birkgård er medtaget. – Grafik: K. Høilund Nielsen.

Distribution of grave furnishings in relation to the dimensions of the grave pits. Birkgård is included.

Gravenes orientering

Størsteparten af gravene ligger omtrent vest-øst (fig. 5). Jordfæstegravene A1, A2, A3, A7 og A45 ligger vest-øst, A4 ligger vestnordvest-østsydøst, mens grav 41 ligger sydvest-nordøst. Endelig er grav A43 orienteret nordnordvest-sydsydøst. Det er således de sydøstligste af gravene, der ikke ligger i en overvejende vest-østlig retning. På Birkgård er alle jordfæstegravene vest-østvendte bortset fra grav 157, der er omvendt og sat ned i grav 158.¹⁵

Af de brandgrave, der kan siges at have en orientering, ligger A14 og A44 vest-øst, A13 og A21 vestsydvest-østnordøst, A12 vestnordvest-østsydøst, A40 nordnordvest-sydsydøst, og endelig ligger grav A15 nord-syd. Brandgravenes orientering er således meget vekslende, og de fleste ligger ligeledes i gravpladens sydøstlige del.

Gravenes indhold

De rigeste grave er udstyret med fibler og/eller perler (fig. 6 og tabel 2). De to brandgrave, A15 og A44, og grav A3 er grave af stort set ens dimensioner. Gravene A2 og A45 er derimod en del bredere og længere end gennemsnittet, mens grav A43 med et knap så righoldigt smykkeudstyr har næsten samme længde, men er kun gennemsnitligt bred. Af gravene fra Birkgård med et tilsvarende udstyr bestyrker grav 75 billedet af sammenhæng mellem længde

	Jordfæste	Brandgrav	Fibler	Dragnål	Perler	Remspænde	Kniv	Pincet	Ten vægt	Knogler Jf. Tabel 3
Grav A78		X				1				Voksen
Grav A1	X									
Grav A2	X		2		69		1		1	
Grav A3	X		1		10					
Grav A4	X									
Grav A6		X								Barn+?voksen
Grav A7	X					1	1			
Grav A12		X				1				?barn 6-8 år
Grav A13		X					1			Voksen
Grav A14		X								Voksen
Grav A41	X									
Grav A15		X	1							Voksen ?kvinde
Grav A17		X								Voksen ?mand
Grav A21		X					1			Større barn/voksen
Grav A40		X					1			Voksen ?mand
Grav A43	X				4		1		1	
Grav A44		X	1							Stort barn eller voksen
Grav A45	X		2	1	22				1	

Tabel 2. Gravens indhold.

Grave contents.

Grav A78	Voksen	Måske dyr	
Grav A4	Menneske eller dyr men ikke lille barn	Måske dyr	
Grav A6	Sandsynligvis barn 1-3 år, muligvis voksen	Måske dyr	
Grav A12	Muligvis barn 6-8 år	Måske dyr	
Grav A13	Voksen	Måske dyr	
Grav A14	Voksen	Dyr	
Grav A15	Voksen, kvinde?	Dyr	
Grav A17	Voksen, mand?	Måske dyr	Måske bronzealder
Grav A21	Større barn/voksen	Måske dyr	
Grav A40	Voksen, mand?	Dyr	
Grav A44	Stort barn eller voksen		

Tabel 3. Oversigt over resultaterne af Pia Bennikes analyse af de brændte knogler.

Summary of Pia Bennike's analysis of the burnt bone.

og især bredde og rigt udstyr, mens grav 158, hvori grav 157 er nedsat, ganske vist er meget lang, men til gengæld særdeles smal.

Grave med kniv/remspænde og ingen smykker anses for at være mandsgreve. Disse findes i alle længder. Mandsgraven fra Birkgård er i tilgift en våbengrav og af gennemsnitlig bredde, men usædvanligt lang.

Der er altså en tendens til, at rigt udstyrede kvindegrave er længere og især bredere end gennemsnittet. For mandsgraven er det mindre entydigt, da kun våbengraven fra Birkgård skiller sig ud.

Brændte knogler

Der er ingen bevarede knogler fra jordfæstegravene, men der forekom en hel del brændte knogler i brandgravene, og disse blev bestemt og beskrevet af Pia Bennike. Knoglematerialet fra brandgravene er af vægtemæssig stor variation, hvilket bl.a. skyldes den ofte ringe dybde på den bevarede del af graven. En stor del af knoglerne er meget forvitrede. Enkelte knoglestykker er 2-4 cm i længden, men størstedelen er mindre end 1 cm. Det gør, at mange knoglefragmenter ikke kan alders- og kønsbestemmes, og i de fleste tilfælde kan der ikke skelnes mellem menneske og dyrekogler. Resultaterne (tabel 3 og Appendiks) må derfor tages med forbehold.

Efter al sandsynlighed er der udover rester af et menneske også rester af dyr, hvilket også sås i brandgravene på Lindholm Høje.¹⁶

Makrofossiler

Der er i alt floteret 400 liter jord fra brandgravene, men udbyttet i form af makrofossiler har generelt været meget beskedent (for detaljer se Appendiks). Der er kun fund af nogle enkelte korn: 4 byg, 2 rug, 1 havre/hejre, lidt græs, brombær/hindbær samt forkullede kviste, knopper, stængler og rodbaser. Samlet set var der også en del trækulsmateriale, men det blev ikke analyseret.

Tre rigt udstyrede kvindegrave

Gravene A2, A3 og A45 skiller sig ud ved at have et omfattende udstyr af perler og fibler og andre genstande. Desuden er der på flere af fiblerne bevaret tekstiler, som er blevet analyseret og beskrevet af Ida Demant. Disse fund giver os mulighed for at se nærmere på kvindedragter i denne periode.

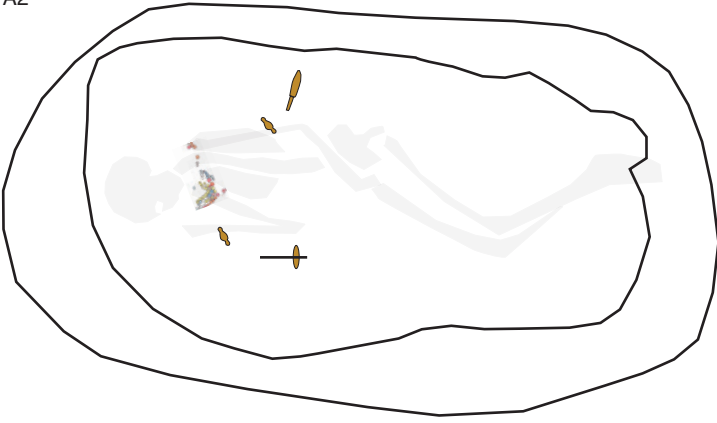
Grav A2

Grav A2 (fig. 7a) hører til blandt de både lange og brede grave på Viumgård. Den indeholdt 2 fibler, 69 glasperler, en kniv og en tenvægt. Knoglerne er

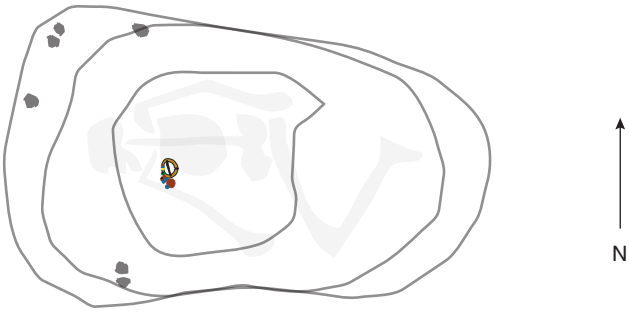
Fig. 7. Grave med fibler og perler. I jordfæstegravene blev der ikke fundet spor efter lig overhovedet. Her er imidlertid indtegnet en skeletskygge for at illustrere genstandenes placering i forhold til afdøde. a) Grav A2 med fibler, perler, kniv og tenvægt. b) Grav A3 med perler og ringspænde. c) Grav A45 med lerkar, fibler, perler, dragtnål og bæltevedhæng med pincet. – Tegning: K. Høilund Nielsen. →

Graves containing brooches and beads. No traces of corpses whatsoever were found in the inhumation graves, but a shadow skeleton has been drawn in to illustrate the positions of the artefacts in relation to the deceased. a) Grave A2 containing brooches, beads, knife and spindle whorl. b) Grave A3 containing beads and annular brooch. c) Grave A45 containing pottery vessel, brooches, beads, dress pin and belt fitting with tweezers.

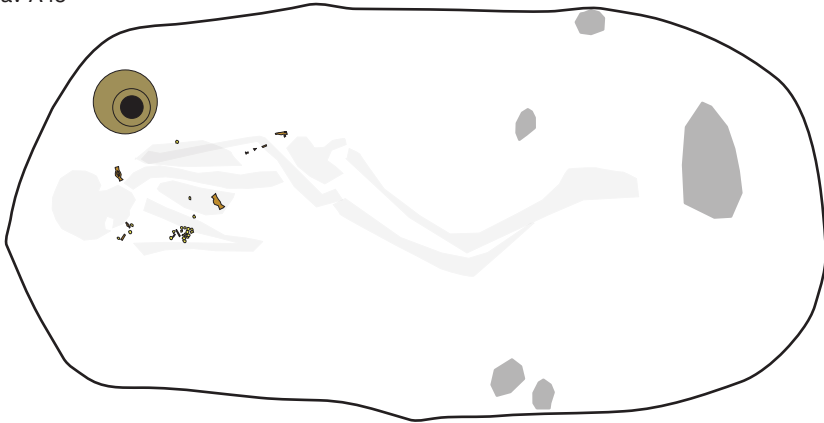
Grav A2

Grav A3

Grav A45

50 cm

Fig. 8. Fibula x2 fra grav A2 med bevaret tekstil samt løse stykker tekstil. – Foto: Museernes Bevaringscenter i Skive og I. Demant.

Brooch x2 from grave A2 with preserved textile, including loose fragments.

ikke bevaret, men ud fra en sammenligning med kvindegravene fra Nørre Sandegård Vest må vi, ud fra den placering hvori fibler og perler blev fundet, gå ud fra, at afdøde har ligget i sideleje med ansigtet vendt mod syd og fødderne mod øst.

De to fibler befinder sig på hver side af perlesmykket, mens kniven befinder sig ved det, der ud fra de øvrige genstandes placering må have været kvindens midje. Afdøde havde også en tenvægt med sig. Dens placering er dog usikker, men er fundet ved det store præparat, og dermed kan den ligeledes have befundet sig ved afdødes midje eller være lagt ned foran den døde.

På fiblerne blev der fundet tekstilrester (fig. 8). Den ene fibula sidder i præparatet (x3) og kunne ikke analyseres, mens den anden (x2) har tekstilfiberrester bevaret på oversiden af bøjlen. Der er dog for lidt til en grundig analyse. Muligvis er der tale om 2/2 kiper. Fra samme fibula stammer en større klump mineraliseret tekstilfragment på ca. 2x1,5 cm med hul efter nål, men ingen tydelig tekstilstruktur. På en lille stump – ca. 0,5x0,5 cm – kan tekstilet imidlertid tydeligt ses. Garnet af uld er fast spundet i Z/Z. Der er tale om en 2/2 kiper med en trådtykkelse på ca. 1/1 mm og et trådtal på 4/4 tråde på 0,5 cm, hvilket svarer til 8/8 tråde pr. cm. Det er en vævning og kvalitet, som må anses som normal for perioden, om end den må anses for relativt grov. Z/Z-spundne kipervævninger fra denne periode kan have op til 21/17 tråde pr. cm.¹⁷

Tenvægten (fig. 26a), der blev fundet i graven, har rent tekstilteknisk været mest velegnet til fremstilling af en relativt tyk og hårdtpundet tråd.

Perlesmykket var også bevaret tilstrækkelig intakt i graven til, at det har været muligt at rekonstruere det – perlernes rækkefølge og hulplacering er her en hjælp (se fig. 9a-b). Perlerne har siddet i fire rækker, der har været samlet og fæstnet ved skuldrene. Fiblernes placering i forhold til perlesmykket gør det usandsynligt, at det har været hængt op i fiblerne.

Perlesmykket er sammensat af fire ret forskellige perlekæder (fig. 9c).¹⁸ Den inderste har næsten udelukkende bestået af gule glasperler. I anden række er gule perler blandet med røde perler og røde perler med hvide ottetals-snoninger.

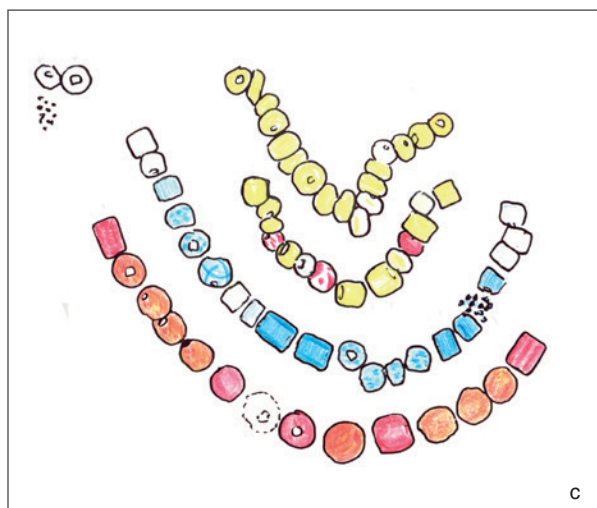
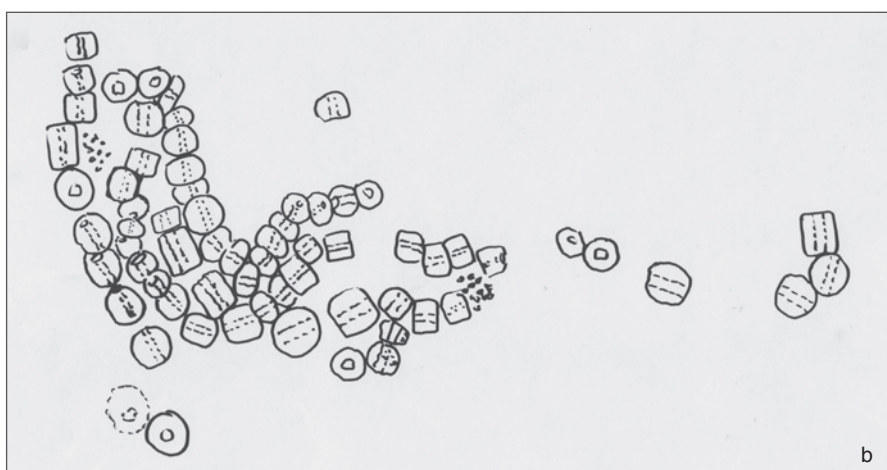

Fig. 9. Perlesmykket fra grav A2 i præparat, udtegning med markering af trådhuller og det rekonstruerede forløb af perlerne. – Foto og tegninger: Museernes Bevaringscenter i Skive. Rekonstruktion: G. Höhn.

The bead ornament from grave A2 when taken up as a block. String holes are marked, and the reconstructed sequence of the beads is shown.

Tredje række består af perler i blå og hvide farver og hvide med blå ottetalsnøringer. Endelig består den yderste række af, ofte større, perler i røde og orange farver. Det har været et farverigt syn og hver række perler stammer fra sin perlekronologiske periode med den ældste inderst og den yngste yderst, jf. nedenfor.

Grav A3

Grav A3 er en relativt kort grav i standardbredde, og afdøde er derfor antagelig et barn eller en ung pige. Afdøde er ledsaget af et ringspænde og en kort kæde med glasperler og ravperler (fig. 7b og 10b). Perlekæden ser ud til at have været hængt op i ringspændet. Omkring spændets nål ses de mineraliserede slyngninger af snoren.

Ringspændet er en angelsaksisk form og kan stamme fra det angelsaksiske England. En perlekæde hængt op sammen med et ringspænde i den ene side ses også i angelsaksiske gravfund, f.eks. Buckland grav 308, hvor spændet ligeledes er placeret ved højre skulder og ledsaget af relativt tidlige perler.¹⁹ Bortset fra perlesnoren er der ikke bevaret tekstil i forbindelse med ringspændet.

Grav A45

Grav A45 hører som grav A2 til de lange og brede grave på Viumgård. Den er omgivet af en grøft, der kan afspejle, at graven har været dækket af en lav høj. Grundet den placering, hvori fibler og perler blev fundet, må man gå ud fra, at afdøde har ligget på siden med ansigtet vendt mod syd og fødderne mod øst (fig. 7c).

I graven var der nedsat et lerkar bag afdødes hoved. Derudover indeholdt graven 23 glasperler, to fibler og en dragtnål. Fiblerne var placeret på hver side af perlerne, mens dragtnålen blev fundet i tæt kontakt med perlerne. Desuden blev der fundet nogle bronzeknapper og bronzenitter, som må have siddet på en rem eller lignende, der har hængt ned fra et bælte eller ned fra fibulaen på afdødes venstre skulder (fig. 22). Nederst på denne rem var en pincet fæstnet. Glasperlekæden var faldet sammen i en klump. Imidlertid er de 23 perler ret ens og alle gule. De har formodentlig kun udgjort en enkelt streng af perler, som i hvert fald i den ene side var holdt oppe af en dragtnål (fig. 10c).

Analyserne af tekstilresterne viste, at der på fiblen x80 (fig. 11) er bevaret et stykke tekstil af uld på ca. 0,8 x 1,5 cm på undersiden af bøjlen. Tråden er relativt fast spundet Z/Z,S. Trådtykkelsen er på 0,5/0,5-0,7 mm, og trådtallet er 6 tråde på 8 mm/19 tråde på 15 mm, svarende til 7-8/12-13 tråde pr. cm. Vævningen er en lærredsvævning i let ubalance, en såkaldt repsvævning. Tekstilforekomsterne omkring nåleholderen kan ikke analyseres, men på oversiden af fiblen ses en meget tynd og nedbrudt to-snoet snor, som er Z-spundet og S-tvundet.

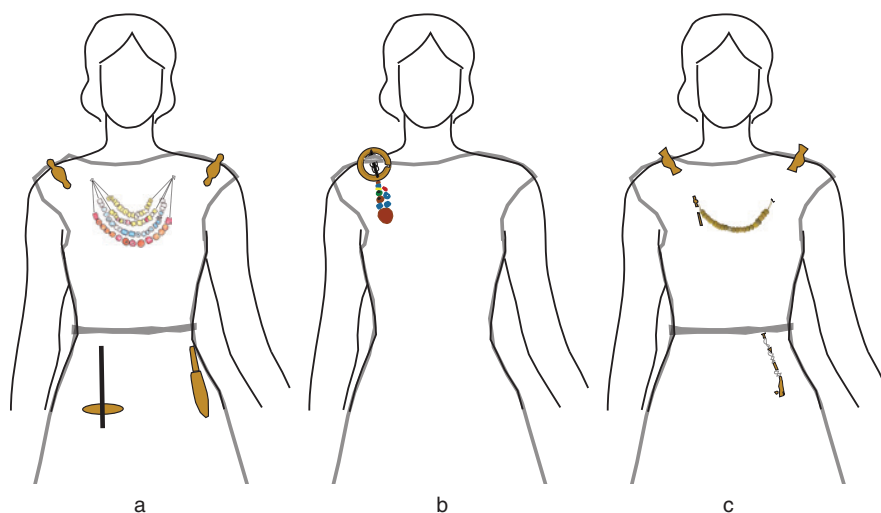

Fig. 10. Rekonstruktion af placeringen af fibler, perler og andet på dragten ud fra dokumentationen fra udgravningen af præparaterne. a) Grav A2. b) Grav A3. c) Grav A45. – Tegning: K. Høilund Nielsen.

Reconstruction of the positions of the brooches, beads and other artefacts on the costumes based on the excavation records for the blocks. a) Grave A2. b) Grave A3. c) Grave A45.

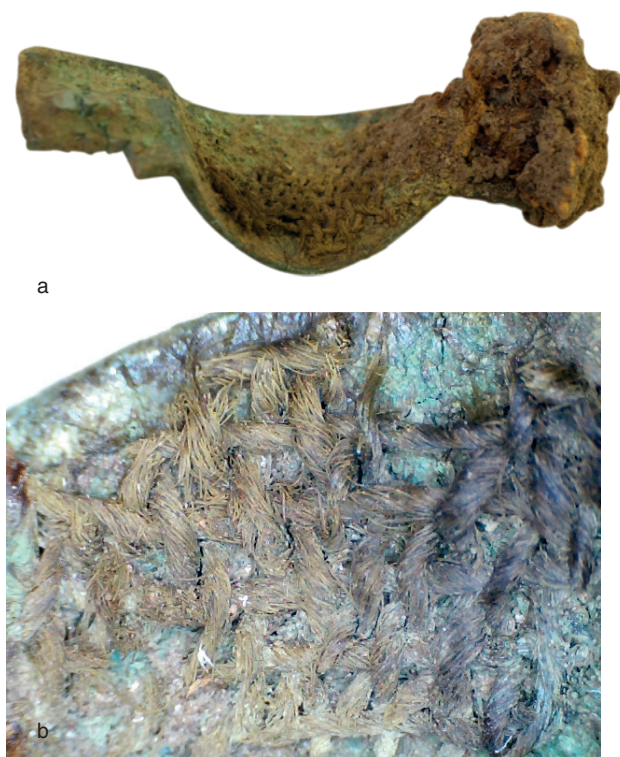

Fig. 11. Bevaret tekstil på fibula x80 fra grav A45. Dobbelt størrelse og forstørret. – Foto: a) Museernes Bevaringscenter i Skive. b) I. Demant.

Preserved textile on brooch x80 from grave A45. Double size and close-up.

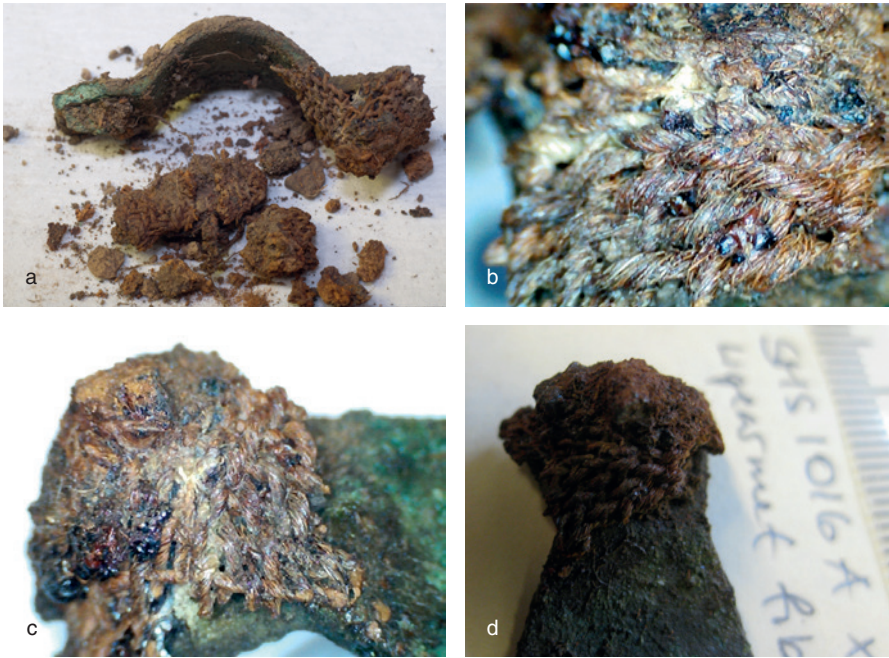

Fig. 12. Tekstil på fibel x88 fra grav A45 og i forstørret udgave set fra flere sider. – Foto: a) Museernes Bevaringscenter i Skive. b-d) I. Demant.

Textile on brooch x88 from grave A45, with close-ups from different angles.

På fiblen x88 blev der fundet mineraliseret tekstil under og omkring nålefæste og nåleholder (fig. 12). Tekstilet er bedst bevaret under bøjlen, ca. 1,0x0,5 cm langs den ene side. På bagsiden af nålepladen er tekstilet for nedbrudt til at kunne analyseres, men det er tydeligt, at det er samme tøjstykke som under bøjlen. Tråden er fast spundet Z/Z,S. Trådtykkelsen er 0,5/0,5mm og trådtallet 6 tråde på 8 mm/8 tråde på 5 mm, svarende til 7-8/16 tråde pr. cm. Vævningen er en såkaldt lærredsvævning i ubalance af uld. Et løst fragment ser ud til at bestå af to lag i samme vævning. Tråden er spundet Z/Z og vævet i en balanceret 2/2 kiper. Der kunne måles 8 tråde på 6 mm/5 tråde på 3 mm svarende til ca. 14-16/15-16 tråde pr. cm, hvilket er en normalt forekommende kvalitet for yngre jernalder.²⁰

Selvom trådtallet varierer mellem de to lærredsvævninger, er det meget sandsynligt, at de har været en del af den samme beklædningsgenstand. Lærredsvævninger i uld har i de tidligere perioder af jernalderen været relativt sjældne, men fra yngre germansk jernalder optræder de mere hyppigt som en del af klædedragten.²¹

Samlet set har begge fiblerne x80 og x88 været fæstnet i en lærredsrepsvævning af uld, højst sandsynligt samme stykke (repsvævning har et markant højere antal tråde pr. cm på den ene led end på den anden). Dertil har der i graven været et uldent kipervævet stykke tekstil til stede, som har været i berøring med x88 – det vides dog ikke hvordan. Repsvævningen kan tilnærmelsesvis sammenlignes med Mannerings “Nr. Sandegård type”, der dog er fremstillet i hør.²² Dog er der i de bornholmske tekstiler væsentligt flere tråde pr. cm end i disse stykker fra Viumgård.

Sammenfattende er det sandsynligt, at de to kvinder med fibelpar og perler (grav A2 og grav A45) har båret den traditionelle kvindedragt, som også blev fundet på Nørre Sandegård Vest, og som man kender fra billedfremstillinger på bl.a. guldgubber. På trods af de fine fibler og perler ser det dog ikke ud til, at man har haft adgang til helt de samme fine stoffer, som beboerne der benyttede den bornholmske gravplads. Den tredje grav (grav A3) skiller sig klart ud ved at have en perlekæde med både glas- og ravperler og at have et ringspænde af angelsaksisk type – måske kan der endda være tale om, at bæreren – eller da det er et barn – bærerens mor er kommet fra det angelsaksiske England.

Genstandsmaterialet

Fibler og dragtspænder

Korsformede fibler

Dele af korsformede fibler er fundet i brandgravene A15 og A44. Alle fibelfragmenterne er stærkt ildspåvirkede.

Af den korsformede fibula i grav A15 er det meste af hovedpladen og et mindre stykke af bøjlen bevaret (x38) (fig. 13a). Hovedpladens midterfelt er trapezformet og 1,0 cm højt. Foroven er det 0,5 cm og forneden 0,8 cm bredt. Ingen af de ellers så karakteristiske knopper fra hovedpladen er bevaret, men topknoppen har siddet på det trapezformede midterfelt, mens sideknopperne har været forbundet til midterfeltet med de delvist bevarede, trekantede flige. Overgangen til bøjlen er vinklet og på forsiden markeret med facetter. Bøjlen selv har trekantet tværsnit. Bøjlefragmentet x63 (fig. 36) er stærkt ildspåvirket, men kan have været en del af bøjlen til x38. Bøjleens bredde ved enderne er 0,9 cm og på midten 1,1 cm. Stykket er 2,5 cm langt. To små ildspåvirkede bronzekugler og fire dråber smeltet bronze (x39, x54, x199, x200) er givetvis smeltede dele af fiblen, mens det 2,7 cm lange og 0,3 cm tykke fragment af en jernnål (x197) antagelig stammer fra fiblens nål. Mængden af smeltet bronze er lille, så det er muligt, at der rent faktisk kun har været denne ene bronzefibula.

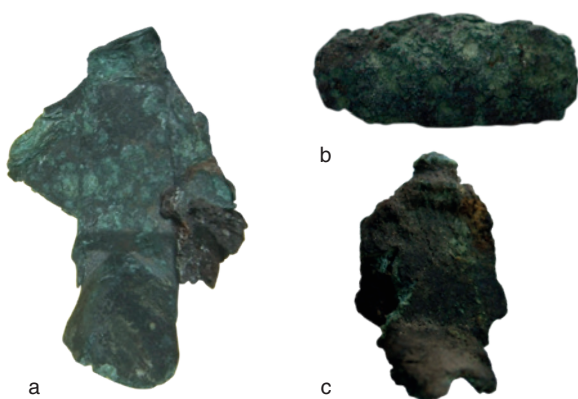

Fig. 13. Fragmenter af korsformede fibler. a) Grav A15 (x38 og x63). b) Grav A44 (x76). 3:2. – Foto: a) K. Høilund Nielsen, b-c) Museernes Bevaringscenter i Skive.

Fragments of cruciform brooches. a) Grave A15 (x38 and x63). b) Grave A44 (x76).

Hovedpladen kan henføres til Bodes type 9 og bøjlen måske til type 6.²³ Baseret på Bodes analyser kan hovedpladen tidsmæssigt placeres i samme periode som blikfibler med profilsete dyrehoveder og genstande ornamenteret i Nydam-stil, hvilket vil sige i midterste tredjedel af 5. århundrede.²⁴

Fra den korsformede fibula fra grav A44 er kun dele af hovedpladen og lidt af bøjlen bevaret (x76) (fig. 13c). På hovedpladen er basis af top-knoppen bevaret. Hovedpladen er 1,1 cm høj og 1,2 cm bred svarende til bøjleens bredde. Overgangen til bøjlen er vinklet og endvidere markeret på oversiden med facetter. Bøjlen er afrundet trekantet i tværsnit.

Hovedpladen tilhører Bodes type 4 eller 7 og bøjlen formodentlig type 6.²⁵ Ifølge Bodes analyser tilhører en fibula med denne type hovedplade og bøjle hendes Formgruppe 1, der findes i kombinationer med blikfibler uden profilsete dyrehoveder, Nydam-fibler og senromerske dyrehovedremspænder, og som i absolutte årstal dateres til slutningen af 4. og første tredjedel af 5. århundrede.²⁶

Alt i alt betyder det, at grav A44 skal dateres til den ældste del af ældre germansk jernalder og grav A15 til den midterste del af perioden.

Små ligearmede fibler og næbfibler

To jordfæstegrave indeholder hver et par små bøjlefibler. For grav A45's vedkommende er der tale om små ligearmede fibler, mens fiblerne fra grav A2 typologisk afviger fra såvel de små ligearmede fibler som næbfiblerne, men stadig klart hører hjemme blandt dem.

Grav A45 indeholder to små ligearmede fibler (x80 og x88:24) fra begyndelsen af yngre germansk jernalder (fig. 14). Fiblerne er ens og består af en kraftigt hvælvet bøjle, som er bred på midten og smalner til mod enderne ved overgangen til de ensdannede hoved- og fodplader. Disse er trapezformede med den smalle side vendt mod bøjlen. Fiblerne er 3,9 cm lange, og bøjleens

Fig. 14. Ligearmet fibula (x80) fra grav A45. 3:2.
– Foto: K. Høilund Nielsen.

Equal-armed brooch (x80) from grave A45.

største bredde er 1,6 cm, mens bredden er 1,0 cm ved overgangen til fod-/hovedplade. Sidstnævnte er 1,0 cm lange.

Fod- og hovedplader er ornamenteret med kraftige, tværgående furer, mens bøjlen er opdelt symmetrisk i felter af et imiteret perlebånd, der består af et afgrænset bånd med tværgående furer. Bøjlen er delt i tre tværgående felter, hvoraf det midterste felt også er delt på langs. Alle felter er forsynet med regelmæssig stempelornamentik. Det benyttede stempel ser ud til overalt at være det samme. Det er kvadratisk med en slags netmønster, der står en smule skråt i forhold til stemplets kanter.

Bag hovedpladen er anbragt en spiralholder i fiblens længderetning. Herigennem har siddet en kort jernspiral, hvor spiraltråden er ført tæt ind under bøjlen, og nålen er fæstnet i en nåleskede under fodpladen. Fiblerne tilhører Ørsnes' type F2/Høilund Niensens type F1c.²⁷

De to fibler fra grav A2 er usædvanlige. De er formodentlig ens, men deres bevaringstilstand er ret forskellig (fig. 15a). På fiblen x2 er en stor del af overfladen dækket af mineraliseret tekstil, og man kan derfor kun se en begrænset del af fiblens overflade, mens x3 er mere fragmenteret og metallet mere nedbrudt. Endvidere mangler lidt af hovedpladen. Fiblerne har været omtrent 5 cm lange og 1,8 cm brede på bøjleens bredeste sted.

Med deres afrundede form og jævne overgang mellem hoved-/fodplade og bøjle og med en bøjle, der udvider sig og bliver meget bred, er der klart tale om en form, der hører ind under næbfiblerne. På den anden side så mangler de spiralplader, som spiraltråden ellers udviklede sig til på næbfiblerne.²⁸ De har heller ikke haft en spiralplade, da de ikke har været forsynet med en lang spiralakse med tråd udenfor hovedpladen, men derimod med en spiral i stil

Fig. 15. Atypisk næbfibula (x2) fra grav A2. – Foto: K. Høilund Nielsen. Til sammenligning fibula fra Velling, Ringkøbing amt. 1:1. – Efter M. Ørsnes 1966.

Hybrid beak brooch (x2) from grave A2, with brooch from Velling, Ringkøbing county, for comparison.

med den, som de små ligearmede fibler i grav A45 er forsynet med, altså en kort spiral med spiraltråden skjult under hovedpladen. Fiblerne er kantet med imiteret perlebånd, mens et dobbelt, imiteret perlebånd løber på langs af bøjlen og slutter ved overgangen til fod-/hovedplade. Fladen er forsynet med stempelornamentik lavet med et rombeformet, krydsskraveret stempel.

De to fibler passer pga. de manglende 'vinger' ikke ind i de eksisterende typologisystemer, men betegnes alligevel som næbfibler om end atypiske. Ornametikken er også karakteristisk for de ældre næbfibler, Ørsnes' typer G1 og G2.

Ser man bort fra de manglende 'vinger', findes der en næbfibula fra et boligområde ved Velling ved Ringkøbing Fjord (fig. 15b), som ganske meget ligner fiblerne fra Vium.

De seneste kronologiske analyser placerer de små ligearmede fibler i yngre germansk jernalder fase 1A1, hvilket er en tidlig del af Jørgensens fase 1A.²⁹ Den absolutte datering af denne fibeltypes begyndelse ligger mellem 510 og 545 e.Kr.³⁰ Næbfibler dukker først op i yngre germansk jernalder fase 1A2,³¹ hvis begyndelse dateres til mellem 555 og 585 e.Kr.

Ringspænder

I grav A3 blev der fundet et ringspænde. Ringspændet (x176) er af bronze og forsynet med en nål af jern (fig. 16). Spændet er fladt og har en udvendig diameter på 4,7 cm, mens bredden er ca. 0,8 cm. Der kan ikke umiddelbart

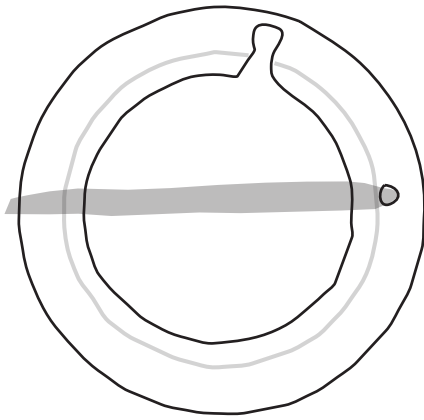

Fig. 16. Rekonstruktion af ringspænde (x176) fra grav A3. 1:1. – Tegning (efter original og røntgenbillede); K. Høilund Nielsen.

Reconstruction of annular brooch (x176) from grave A3.

konstateres nogen form for ornamentik. Et stykke af fiblen er knækket af efter begravelsen og har ligget således, at dette stykke er væsentlig bedre bevaret, end resten af spændet. Visse karaktertræk kan derfor iagttages på dette stykke, herunder den inderste profil. En røntgenoptagelse af den øvrige del af spændet viser, at det runde hul, hvori jernnålen har været fæstnet, på et tidspunkt er gået i stykker og er blevet erstattet af et nyt rundt hul en kvart omgang derfra.

Spændetyper er sjældne i Danmark, men kendes dog fra enkelte andre jyske fund, såsom Okholm, Hjemsted og Tude Mark. I graven fra Okholm er spændet ledsaget af et stempelornamenteret lerkar, et fragment af en kam og 21 røde/orange opake glasperler.³² Graven dateres til en tidlig del af yngre germansk jernalder – efter perlerne bør den dateres til fase 1A2.³³

I graven fra Tude Mark³⁴ er to ringspænder ledsaget af to korsformede fibler, en knop fra en tredje korsformet fibula samt fire perler. De korsformede fibler daterer graven til ældre germansk jernalder. Samme datering har grav 118 fra Hjemsted, som indeholder to ringspænder meget lig de angelsaksiske ringspænder.³⁵

Også langs den frisiske kyst er typen sjælden, mens den er vidt udbredt i det angelsaksiske England, især i de engelske landskaber, hvor den har sin hovedudbredelse (hedder her *annular brooch*). I det angelsaksiske materiale er der en tendens til, at ringspænder med rundt nålehul og jernnål overvejende er senere end eksemplarer med aflang perforering og bronzenål.³⁶ I det angelsaksiske materiale kendes ringspænder af denne type primært i Brugmanns engelske fase FA2, som er perioden før 510/45 e.Kr.³⁷ Stykket fra Viumgård falder indenfor rammerne af størrelsesspredningen på de engelske ringspænder.³⁸

Spænde/fibula, ukendt type

Fra grav A3 er der et buet stykke bronze (x17). Stykket er 4,7 cm langt langs buen, 0,10-0,15 cm tyk og den maksimale bredde er 0,5 cm. Kanterne er meget ujævne. Tværsnittet er let tagformet. Bøjleens ene ende er fortykket og går over i en affladet 'udvidelse'. Det har ikke været muligt at afgøre, hvad stykket har været brugt til eller været en del af.

Dragtnåle

Fra grav A45 stammer fragmenterne af en dragtnål (x83, x88:21-22). Nålen er af bronze og er forsynet med øsken (fig. 17). Lige under øsken sidder der et metalhoved, som formodentlig er polyedrisk. På dette sidder der rester af tekstil, som dog er for mineraliserede til at kunne bestemmes. Dragtnåleens bevarede længde er ca. 4,3 cm, og dens tykkelse er 0,2-0,3 cm.

Den pågældende nåletype er velkendt, Ørsnes' type P2/P5/Høilund Nielsen P1b2, og dateres til den ældre del af yngre germansk jernalder.³⁹

Perler

Jordfæstegravene A2, A3, A43 og A45 indeholder vekslende mængder glas- og i mindre omfang ravperler. Specielt glasperler er væsentlige for kronologien i denne periode. I særdeleshed når de omfatter specielle typer importperler, som tilfældet er her.

De ældre perler er typebestemt ud fra Olldag 1994, mens de yngre perler er bestemt ud fra Brugmann 2004 og Høilund Nielsen 1987 (se tabel 4). Absolutte dateringer stammer fra Hines og Bayliss 2013.

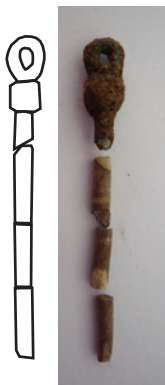

Fig. 17. Dragtnåle x83 og x88:21-22 fra grav A45. 1:1. – Foto og tegning (efter original og røntgenbillede): K. Høilund Nielsen.

Dress pins x83 and x88:21-22 from grave A45.

	Typenavn	Farve	Beskrivelse
Olldag	1202	Gul	Ringformet, lille ofte rektangulært hul, opak
Olldag	1204	Hvid	Vundet, ringformet
Olldag	1204	Gul	Vundet, ringformet
Olldag	1214	Rød	Trukket og skåret i korte skiver, opak
Olldag	1303	Gul	Cylinder-, tønde- eller kugleformet
Olldag	1306	Rød	Cylinder-, tønde- eller kugleformet
Olldag	1308	Blå	Cylinder-, tønde- eller kugleformet
Olldag	1310	Grøn	Cylinder-, tønde- eller kugleformet
Olldag	2207	Gul med grøn	Vundet, tøndeformet, opak, omløbende linjer
Brugmann	CylPen	Blå	Vundet, fæmsidet cylinder, opak
Brugmann	CylPen	Rød	Vundet, fæmsidet cylinder, opak
Brugmann	CylRound	Blå	Vundet, rund cylinder, opak
Brugmann	CylRound	Hvid	Vundet, rund cylinder, opak
Brugmann	CylRound	Gul	Vundet, rund cylinder, opak
Brugmann	Orange	Orange	Vundet, tøndeformet, stort hul, opak
Brugmann	Koch34	Rød med hvid/gul	Vundet, omløbende tætkrydsende bånd
Brugmann	Koch34	Hvid med blå	Vundet, omløbende tætkrydsende bånd
Høilund Nielsen	R3a	Rød eller orange	Vundet, tøndeformet, opak
	Rav		Ravperler er ikke typologisk underopdelt

Tabel 4. Typebetegnelser og beskrivelser af perler. Kun typer, der forekommer i gravene fra Viumgård, er medtaget.

Bead types and their descriptions. Only types occurring in the graves at Viumgård are included.

Fig. 18. Præparat med inventaret fra grav A3. Ravperlerne (x177, x182, x185) er markeret. – Foto: K. Høilund Nielsen.

Block containing the finds from grave A3. The amber beads (x177, x182, x185) are marked.

Ravperler

Ravperler findes kun i grav A3. Her forekommer de i tre forskellige størrelser, en lille, skiveformet perle der er 0,6 cm i diameter (x177), en mellemstor skiveformet perle på 1,0 cm i diameter (x182) og endelig en usædvanlig stor næsten kugleformet perle, der er 2,0 cm i diameter (x185) (fig. 18). Alle tre perler er omhyggeligt formede og polerede. Store kugleformede ravperler er ganske sjældne, men store skiveformede forekommer jævnlige i grave fra sen romersk jernalder og fortsætter lidt ind i ældre germansk jernalder.⁴⁰

Fig. 19. a) Perletype Olldag 1202 fra grav A45. b) Type Olldag 1204 fra grav A45. c) Type Olldag 1214 fra grav A3. d) Type Olldag 1303 fra grav A45. e) Type Olldag 1306 fra grav A2. f) Type Olldag 1308 fra grav A3. g) Type Olldag 1310 fra grav A3. h) Type Olldag 2207 fra grav A45. – Foto: a, b, d, h) Museernes Bevaringscenter i Skive. c, e, f, g) K. Høilund Nielsen.

a) Bead type Olldag 1202 from grave A45. b) Type Olldag 1204 from grave A45. c) Type Olldag 1214 from grave A3. d) Type Olldag 1303 from grave A45. e) Type Olldag 1306 from grave A2. f) Type Olldag 1308 from grave A3. g) Type Olldag 1310 from grave A3. h) Type Olldag 2207 from grave A45.

Olldag 1202

Denne perletype er ringformet, men adskiller sig fra andre ringformede perler ved at have et ret lille, ofte kvadratisk hul (fig. 19a). Glasset er opakt og kendes i en række farver. Typen forekommer gennem det meste af romersk jernalder, men med den største koncentration i slutningen af yngre romersk jernalder.

Tre gule perler af denne type findes i grav A45. Størrelsen på perlerne er omkring 8 mm i diameter, og hullet er højst 2 mm i diameter.

Olldag 1204

Disse perler er vundne og med et relativt stort hul (fig. 19b). Typen findes i en række forskellige farver. Typen forekommer gennem det meste af romersk jernalder, men med den største koncentration i slutningen af yngre romersk jernalder.

I grav A3 er der en gul perle af denne type, i grav A45 er der otte gule perler og i grav A2 er der en hvid og to gule perler af denne type. Glasperlerne er ca. 8 mm i diameter, mens hullet er 3-4 mm.

Olldag 1214

Der er her tale om trukne perler, hvor man har skåret et langt, trukket rør i kortere stykker (fig. 19c). Som oftest er disse 'skiver' ret korte og kan være

noget uregelmæssige. De fleste er opak røde, men typen kan forekomme i grøn. Denne perletype dukker op i løbet af sen romersk jernalder, men kendes i særdeleshed fra overgangen mellem yngre romersk og ældre germansk jernalder og i ældre germansk jernalder.

I grav A3 er der fundet 1 rød perle af denne type. Den er 8 mm i diameter og 5 mm lang.

Olldag 1303, 1306, 1308, 1310

Disse perler er cylinder-, tønde- eller kugleformede, og underopdelingen henviser til deres farve: 1303: gul, 1306: rød, 1308: blå, 1310: grøn (fig. 19d-g). Olldag inkluderer også andre farver, men de forekommer ikke i materialet fra Viumgård. Typologisk er det problematisk, at typen har så mange former og egentlig kun er identificeret ved farve. For ikke at placere alle ensfarvede perler i denne hovedtype, er man nødt til først at sikre sig, at perlerne ikke tilhører nogle af Olldags andre typer. Kommer man til senere perioder, vanskeliggøres det yderligere. Derfor kan typen ikke bruges i kronologisk øjemed og burde på længere sigt revideres.

I grav A3 er der tre blå og to grønne eksemplarer af denne type, i A45 er der fem gule og i grav A2 18 gule og en rød af denne type.

Olldag 2207

Denne type omfatter opake, vundne, tøndeformede perler med en omløbende tråd i afvigende farve (fig. 19h).

Der er to eksemplarer fra grav A45. De er gule og med en omløbende grøn tråd. De har en diameter på 8 mm og en længde på 6 mm, medens hullet er 3 mm.

Brugmann CylRound og CylPen

Disse perler er vundne og formet som korte cylindere. Formmæssigt er de enten runde cylindere, eller femkantede (fig. 20a-d). Begge typer findes i farverne hvid, gul, blå og rød. Typerne tilhører Brugmanns perlegruppe B1, og deres introduktion i det angelsaksiske materiale dateres til 510/545 e.Kr.⁴¹

Af de gule cylinderformede er der fire i grav A45 og seks i grav A2, af de hvide er der en i grav A45 og otte i grav A2, og af de blå er der syv i grav A2. Diameteren er 7-9 mm, længden 5-6 mm og hullet 3 mm. Af de femkantede er der to blå og to røde i grav A2. Diameteren er 9 mm, længden 9 mm og hullet 3 mm.

Fig. 20. a-b) Type CylRound fra gravene A45 og A2. c-d) Type CylPen fra Grav A2. e-f) Type Brugmann Koch34 i rød fra gravene A43 og A2. g) Type Koch34 i hvid fra grav A2. h) Type Orange fra grav A2. – Foto: a) Museernes Bevaringscenter i Skive. b-h) K. Høilund Nielsen

a-b) Type CylRound from graves A45 and A2. c-d) Type CylPen from grave A2. e-f) Type Brugmann Koch34, in red, from grave A43. g) Type Koch34, in white, from grave A2. h) Type Orange from grave A2.

Brugmann Koch34

Glasperlerne er vundne og tofarvede. Ornamentet består i to omløbende tæt-krydsende tråde. Hvide perler har blå mønster og røde perler hvidt eller gult mønster (fig. 20e-g). Typen blev først identificeret af Ursula Koch.⁴² Brugmann overtog senere typen i forbindelse med analyserne af det angelsaksiske materiale. Typen tilhører Brugmanns perlegruppe B2, og typens introduktion i det angelsaksiske materiale dateres senere end 510/545 e.Kr., men tidligere end 555/585 e.Kr.⁴³

Af de hvide perler med blå krydsende tråde er der fundet en dobbelt i grav A43 og otte enkelte i grav A2. Af de røde med hvide/gule krydsende bånd er der fundet tre firdobbelte i grav A43, mens der er fundet to enkelte i grav A2. Disse perler har en diameter på 8-9 mm.

Brugmann Orange

Disse orange perler er opake, vundne, tøndeformede og med relativt stort hul (fig. 20h). Perlerne er i sig selv også lidt større end de fleste andre glasperletyper på denne tid. De må ikke forveksles med de orange perler i type R3a. Typen hører til i Brugmanns perlegruppe B2/C, som introduceres 555/585 e.Kr.⁴⁴

I grav A2 er der otte perler af type Orange. Diameter 9-10 mm, længde 10 mm og hullet godt 3 mm.

Fig. 21. Type R3a fra grav A2.
– Foto: K. Høilund Nielsen.

Type R3a from grave A2.

Høilund Nielsen R3a

Betegnelsen R3a omfatter egentlig alle de røde og orange perler (fig. 21), der udgør de ofte flerrækkede perlesmykker fra yngre germansk jernalder.⁴⁵ Perlerne beskrives som vundne, opake, tøndeformede perler. Farverne er dyborange og mørk rød. Imidlertid viser en ny gennemgang, at typen bør analyseres nærmere, da flere former indgår. Det virker som om, man har blandet de typiske perler med, hvad man havde af gamle perler i de samme farver. På Viumgård indgår der imidlertid så få af disse perler, at det ikke er relevant at gå nærmere ind på emnet her. Dateringsmæssigt hører perlerne hjemme i yngre germansk jernalder, men i større mængde først lidt ind i perioden.

Der er fundet tre perler af denne type i grav A2. Diameteren er 10 mm, længden 9 mm og hullet 3-4 mm.

Bæltevedhæng med pincet

I grav A45 blev der ved eller under det sted, som fordelingen af genstande indikerer må være afdødes midje, fundet nogle få genstande, som måske har været ophængt i et bælte (fig. 22). Det drejer sig om en bronzepincet med øsken (x88:28). Det bevarede stykke er 3,0 cm langt, men af røntgenoptagelsen fremgår, at stykket har været lidt længere. Dette stykke hang antagelig i en kæde eller lignende af jern (x88:26), som er meget dårligt bevaret. Lige ovenfor dette findes to bronzener (x88:25 – 0,6 cm lang, stilk 0,3 cm i diameter, hoved 0,4 cm i diameter), hvoraf den ene kun kan ses på røntgenoptagelsen, mens en tredje befinder sig ved pincetten (x88:28). Disse har antagelig siddet på et ikke bevaret bælte. Endelig ligger der lidt længere mod nordvest i graven en bronzeknap (x88:23), 0,7 cm i diameter, som ligeledes kan have været en del af bæltet.

Fig. 22. Nitter og pincet fra bæltevedhæng fra grav A45. – 1:1. Foto: Museernes Bevaringscenter i Skive.

Rivets and tweezers from the belt fitting from grave A45.

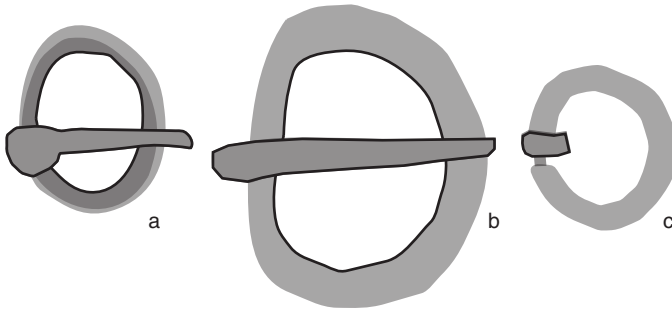

Fig. 23. Remspænder af jern. a) x5 fra grav A1. b) fra præparat x27 fra grav A7. c) x23 fra grav A12. 1:1. – Tegning (efter røntgenbilleder): K. Høiland Nielsen.

Iron buckles. a) x5 from grave A1. b) from block x27 from grave A7. c) x23 from grave A12.

Remspænder

Gravene A1, A7 og A12 indeholder remspænder. De er alle tre af jern og dermed også ret dårligt bevaret. Kun ved hjælp af røntgenfotos er det muligt klart at sige noget om formen på remspænderne. Ingen af dem er forsynet med beslag.

Remspændet (x5) fra grav A1 er ovalt og har en dorn, der ud fra røntgenfotos ser ud til at have et skjold, om end faconen ikke med sikkerhed kan erkendes. Spændet er 2,5 cm højt og 1,7 cm bredt (fig. 23a).

Remspændet (fra præparat x27) fra grav A7 har en oval til D-formet bøjle og en enkel dorn fæstnet omkring bøjleens ene og tyndere langside. Bøjlen er 3,5 cm høj og 2,5 cm bred (fig. 23b).

Remspændet (x23) fra grav A12 har en oval bøjle med et let facetteret tværsnit. Bøjlen har et smallere parti der, hvor dornen er fæstnet. De inderste rester af dornen er stadig til stede. Remspændet måler 2,2 x 2,0 cm (fig. 23c).

Knive

Der er fundet seks jernknive, hvoraf to har rester af en skede. Knivene er fundet i gravene A2, A7, A13, A21, A40 og A43.

Af kniven (x1) fra grav A2 er den bevarede del 10,0 cm lang (fig. 24a). Heraf udgør bladet 7,1 cm. Kniven er 2,0 cm på bredeste sted. Rester af skede eller lignende er bevaret, men kan ikke nærmere identificeres.

Kniven (fra præparat x27) fra grav A7 har rester af et træskaft bevaret (fig. 24b). Knivens samlede længde er 13,0 cm og største bredde 1,2 cm. Bladet udgør 7,2 cm.

Kniven x24 fra grav A13 fandtes i flere brudstykker (fig. 25). Klingen har antagelig været omkring 11 cm lang, mens fæstet ikke kan bestemmes nærmere, end at det har været mere end ca. 5 cm langt. Knivens angel har gået hele vejen gennem skaftet og er beklædt med smalle, tynde jernplader på alle fire sider. Ved angelens afslutning sidder et kvadratisk (1,2x1,2 cm) æskelignende beslag med et hul i midten til angelen. Her udenom har skaftet givetvis været beklædt med organisk materiale (træ?), som nu er forsvundet. Af røntgenoptagelserne fremgår det, at kniven har været forsynet med en skede med metalornamenter på den øverste del eller på siden. Ornamenterne danner et geometrisk mønster i stil med grove korssting. Meget tyder på, at der har været tale om en yderst nydelig kniv med skede.

Kniven (x52) fra grav A21 er kun bevaret i fragmenter, men nogle af de resterende dele fremgår af et røntgenfoto (fig. 24c). Spidsen af kniven ser imidlertid ikke ud til at have været til stede efter konservering. Der er bevaret 3,5 cm af bladet, som er 1,5 cm bredt. Af knivens angel er bevaret 3,5 cm, og den er 0,6 cm bred. Ikke langt fra kniven fandtes et lille jernbeslag. Stykket har været

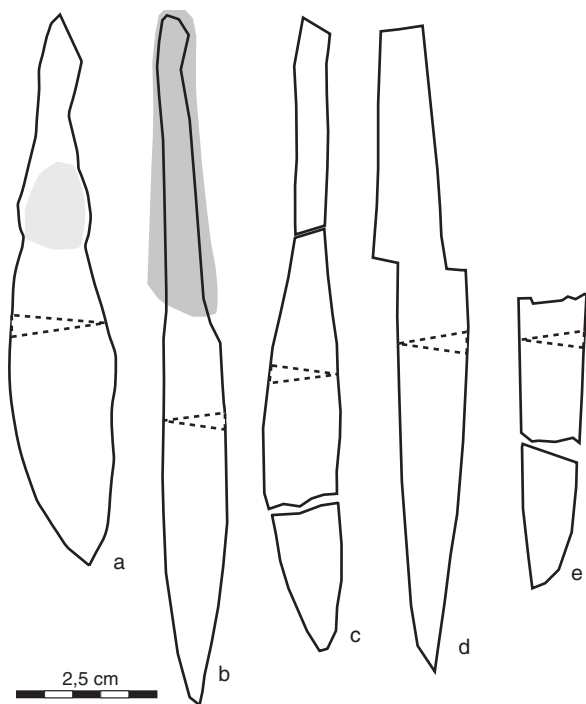

Fig. 24. Knive af jern. a) x1 fra grav A2. b) fra præparat x27 i grav A7. c) x52 fra grav A21. d) x71 fra grav A40. e) x72 fra grav A43. – Tegning (efter røntgenbilleder): K. Høilund Nielsen.

Iron knives. a) x1 from grave A2. b) from block x27 in grave A7. c) x52 from grave A21. d) x71 from grave A40. e) x72 from grave A43.

Fig. 25. Kniv (x24) og skede af jern fra grav A13. – Tegning (efter røntgenbilleder) og foto: K. Højlund Nielsen.

Iron knife (x24) and sheath from grave A13.

fem eller sekskantet. Ved den ene kant fortsætter metallet ud og ombøjes til en slags hægte, mens der er et nittehul i midten af stykket. Den bevarede del af stykket er 1,3 cm langt og 1,1 cm bredt.

I jordfæstegrav A43 fandtes en del af klingens til en jernkniv (x72) (fig. 24e), bevaret længde 5,2 cm og største bredde 2,0 cm, mens brandgrav 40, som var deponeret oven i grav A43, indeholdt en hel jernkniv (x71), der dog blev fundet i flere stykker, men med dele af træet fra skaftet bevaret (fig. 24d). Kniven er 12,0 cm lang og har en største bredde på 2,0 cm. Klingens udgør 8,0 cm.

Tenvægte

Tenvægte blev fundet i gravene A2 og A43.

Tenvægten (x1) fra grav A2 er linseformet og af brændt ler (fig. 26a). Den vejer 66 g, har en diameter på 5,6 cm og en største højde på 2,0 cm – ved randen

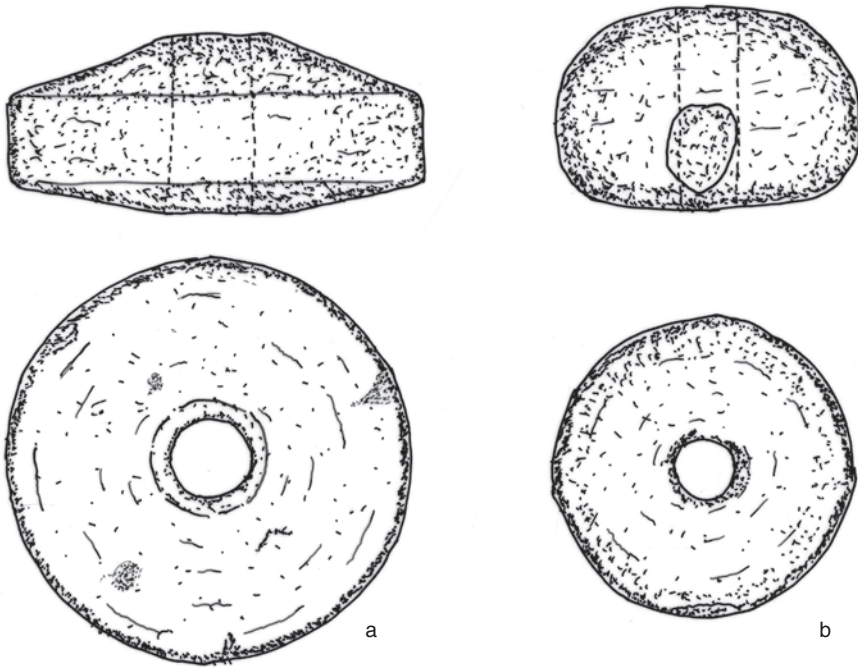

Fig. 26. Tenvægte. a) x1 fra grav A2. b) x66 fra Grav A43. 2:3 – Tegning: H.E. Christensen.

Spindle whorls. a) x1 from Grave A2. b) x66 from Grave A43.

er højden 1,3 cm. Fladerne er let keglestubsformede, den ene højere end den anden. Gennemboingen er 1,1 cm i diameter. Rent tekstilteknisk har den været mest velegnet til fremstilling af en relativt tyk og hårdspundet tråd.⁴⁶

Tenvægten (x66) fra grav A43 har flad kugleform og er af brændt ler (fig. 26b). Den vejer 44 g og er 4,0 cm i diameter og 3,0 cm tyk. Hullet er 1,0 cm i diameter, let konisk og ikke helt centreret. Den er fremstillet af hårdtbrændt sandmagret ler. Rent tekstilteknisk har den været mest velegnet til fremstilling af en relativt tyk tråd.⁴⁷

Lerkar

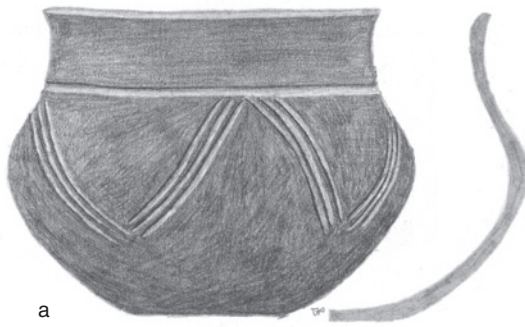
Kun i grav A45 fandtes et nedsat lerkar *in situ*. Ellers er lerkar kun repræsenteret i form af ukarakteristiske skår i brandgravene. Nogle af disse bærer præg af sekundær brænding, andre ikke. Et enkelt skår kan dog bestemmes mere præcist. I fylden fra grav A14 fandtes et lerkarskår (x64), der stammer fra et treleddet hankekar med skråtstillede furer på øvre bug. Der er antagelig tale om et lerkar af en type, som Ringtved henfører til ældre germansk jernalder og daterer til 5. århundrede og begyndelsen af 6. århundrede.⁴⁸

Fig. 27. Lerkar (x78)
fra grav A45. a) Under
udgravning. b) Detalje.
– Foto: a) K. Glintborg
Overgaard. b) K. Høi-
lund Nielsen.

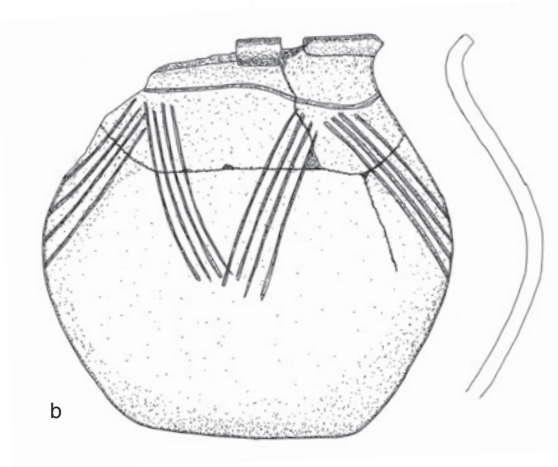
Pottery vessel (x78) from
grave A45. a) Under
excavation. b) Close-up.

Ved hovedenden af grav A45 mod nordvest var der nedsat et lerkar (x78). Der er tale om et treleddet kar med udadsvajet rand og ujævn bund (fig. 27a-b og 28b). Bugen er afrundet og snævrer jævnt ind til munden, der har en kort udadfaldende rand. Bugknækket sidder halvvejs oppe ad karret. Karret er 16 cm højt, bugen har en største diameter på 17,5 cm og mundingsdiameteren er ca. 10 cm. Randen er ca. 1 cm bred. Karret har en enkel ornamentik, der består af en ujævn fure lidt under munden og herunder et hængende vinkelbånd bestående af tre-fire furer. Furerne mødes ikke i vinklerne. Dette motiv strækker sig et stykke ned under bugknækket. I en af vinklerne var der to lodrette rækker af negleindtryk (fig. 27b).

a

b

c

Fig. 28. Lerkar fra:
 a) Hjemsted grav 146.
 b) Viumgård I grav A45.
 c) Önsvala grav 18. 1:3.
 – Tegning: b) H.E.
 Christensen. Efter:
 a) Ethelberg 1986.
 c) Larsson 1982.

Pottery vessels from:
 a) Hjemsted grave 146.
 b) Viumgård I grave A45.
 c) Önsvala grave 18.

Lignende lerkar kendes fra andre lokaliteter med grave fra denne periode. Der er dels et eksempel fra Hjemsted grav 146, som desværre ikke indeholder andre daterbare genstande (fig. 28a).⁴⁹ Imidlertid kan gravens stratigrafiske placering datere den til ældre germansk jernalder. Lerkarret placeres af Jytte Ringtved sent i hendes fase d (5. århundrede og begyndelsen af 6. århundrede

e.Kr.), hvor lerkarrene er ledsaget af korsformede fibler i det omfang, de er ledsaget af fibler.⁵⁰ Karret fra Viumgård er lidt slankere end det fra Hjemsted.

Et andet lerkar, der minder meget om disse to, er fundet på gravpladsen Önsvala i Skåne (fig. 28b). Netop denne grav er en spændende parallel, da lerkarret her er ledsaget af både en relieffibula, to mindre fibler af en type, der er beslægtet med de små ligearmede fibler, et ringspænde og en halskæde med glas- og metalperler.⁵¹ Graven placeres dateringsmæssigt i tidligste yngre germansk jernalder, sikkert allerede i fase 1A1.

Alle tre lerkar er 12-16 cm høje og med en største diameter på 16-18 cm. Størrelsen og ornamentikken er således overensstemmende, men mens største diameter på stykkerne fra Viumgård og Hjemsted ligger midt på bugen, så ligger største diameter næsten helt oppe ved toppen af vinkelmotivet på stykket fra Önsvala. Ensartetheden til trods, bærer de således et individuelt præg.

Viumgård-gravpladsens kontekst

Fundene fra Viumgård-gravpladsen og dens omegn kan sættes ind i en kronologisk kontekst og bidrage til den ellers ikke særlig velbelyste kronologi for midten af germansk jernalder. Desuden indgår pladsen i en spændende lokalkontekst, der dels kan belyses gennem andre udgravninger, dels gennem de mange nye detektorfund fra Museum Sallings ansvarsområde, hvilket vil sige Salling og nærmeste omegn.

Kronologisk kontekst

En række genstande fra gravene er af kronologisk betydning. Det gælder perler, fibler, nåle og lerkar. De er i sig selv daterende, men kombinationerne i gravene bidrager til periodens mere overordnede kronologi.

De to korsformede fibler dateres til henholdsvis begyndelsen af ældre germansk jernalder (A44) og den midterste del af samme periode (A15). Desværre er disse fibler ikke ledsaget af perler eller andet daterbart materiale, men de viser, at gravpladsens ældste dele stammer helt tilbage fra begyndelsen af ældre germansk jernalder og må have været i kontinuerlig brug.

Ringspændet fra grav A3 kan ikke præcist dateres i dansk kontekst. I det angelsaksiske materiale dateres typen til den engelske fase FA2, som må ligge før 510/545 e.Kr. Imidlertid er de perletyper, der ledsager ringspænderne i det engelske materiale helt anderledes end dem, der er fundet sammen med ringspændet fra grav A3. Altså kan ringspændet meget vel være angelsaksisk, men perlerne er det ikke. De hører hjemme i sydsandinavisk ældre germansk jernalder.⁵²

		Olldag 1202	Olldag 1204	Olldag 1303	Olldag 2207	Olldag 1204	Olldag 1214	Olldag 1306	Olldag 1308	Olldag 1310	Rav	Brugmann CylR	Brugmann CylR	Brugmann CylR	Brugmann CylP	Brugmann CylP	Koch34	Koch34	Brugmann Orange	Hølund Nielsen R8a	Ubestemt	Fibeltipe	Perlegruppe	Brugmann 2004
Vium A3		1				1			3	2	3											Ringspænde	(A2)	
Vium A45	3	8	5	2								4	1									Lille ligearmet fibula	B1	
Vium A43																3	1						B2	
Vium A2		2	18		1	1						6	8	7	2	2	2	8	8	3	1	Atypisk næbfibula	B2/C	

Tabel 5. Forekomsten af perletyper i de enkelte grave, ordnet kronologisk.

Occurrence of bead types in the individual graves, arranged in chronological order.

De små ligearmede fibler og næbfiblerne hører begge hjemme i begyndelsen af yngre germansk jernalder. De seneste undersøgelser antyder, at der er en mere markant tidsforskel på de to typer introduktion, end hidtil antaget.⁵³ I grav A45 er de små ligearmede fibler ledsaget af glasperletyper, som er mest almindelige i ældre germansk jernalder, men her kombineret med nogle få CylRound (jf. tabel 4-5) fra Brugmanns perlegruppe B1, som ses i det angelsaksiske materiale fra 510/545 e.Kr. I samme grav er der et lerkar, som jf. ovenfor har en parallel i Önsvala grav 18, der kan dateres til yngre germansk jernalder fase 1A1. Alt tyder altså på, at grav A45 også skal dateres til en periode, der ligger efter ældre germansk jernalder, men inden den typiske yngre germanske jernalder begynder, nemlig den omtalte fase 1A1.⁵⁴

Også fra to andre jyske lokaliteter kendes kombinationen af små ligearmede fibler og glasperler fra Brugmanns perlegruppe B1. Birkgård grav 158 indeholder ud over en ligearmet fibula og to S-fibler nogle glasperler, hvoraf fire er af typen CylRound, som tilhører perlegruppe B1.⁵⁵ Tilsvarende er der ved Addit i Østjylland i toppen af en ældre grav fundet en lille ligearmet fibula, en tenvægt og en samling glasperler,⁵⁶ hvoraf fire er af typen CylPen og tre af typen CylRound (fig. 29a). Der ser således ud til at være en klar sammenhæng mellem forekomsten af små ligearmede fibler og perlegruppe B1 i jyske grave.

De atypiske næbfibler i grav A2 er ledsaget af et omfattende glasperlesmykke, hvor perlerne er fordelt på fire rækker. Her består den inderste række af gule perler, herunder en del CylRound, som tilhører Brugmanns perlegruppe B1,

Fig. 29. Glasperlekæderne fra Addit og Røgind (Nationalmuseet). – Foto: K. Høilund Nielsen.

Strings of glass beads from Addit and Røgind.

og svarende til perlesmykket i grav A45. Perlegruppe B1 dukker op i det angelsaksiske materiale fra 510/545 e.Kr.⁵⁷ Den anden række består også af gule perler, men nu blandet med røde perler og røde perler med hvide ottetalsslyng (Koch34). Sidstnævnte type tilhører Brugmanns perlegruppe B2, og i det angelsaksiske materiale dateres den senere end 510/545 e.Kr., men tidligere end 555/585 e.Kr. Tredje række er holdt i blå og hvide farver med hvide perler med blå ottetalsslyng (Koch34) som den yngste perletype. Denne tilhører ligeledes Brugmanns perlegruppe B2 og får dermed samme datering. Endelig består den sidste række af røde og orange perler, herunder Brugmanns Orange, som tilhører perlegruppe B2/C, og som i det angelsaksiske materiale dukker op 555/585 f.Kr. I samme række befinder sig enkelte eksemplarer af type R3a.

Grav 8 fra Bjerre indeholder også en næbfibula med stempelornamentik og en større mængde perler.⁵⁸ Her er perlerne af type R3a kombineret med nogle få eksemplarer af en type, som hører hjemme i Brugmanns perlegruppe C og altså er lidt senere end perlerne i Viumgård grav A2. Den er senest blevet placeret i fase 1B pga. forekomsten af en større mængde R3a og perler fra Brugmanns perlegruppe C. Perlegruppe C's begyndelse dateres til 580/640 e.Kr.⁵⁹

Grav A43 indeholder nogle få perler, som alle er af typen Koch34, og ingen ledsagende fibler. Perlerne tilhører Brugmanns perlegruppe B2 og må derfor kronologisk placeres mellem grav A45 og grav A2.

Grav A2 omfatter perlegrupperne B1, B2 og B2/C. Grav A45 har et perlesmykke fra perlegruppe B1. Hermed ses også, at de små ligearmede fibler må være noget ældre end de atypiske næbfibler i grav A2. I absolutte årstal må

grav A45 og den ældste kæde i A2 være fra den første tid efter 510/545 e.Kr. Herefter følger de to følgende kæder, mens sidste kæde ikke kan være fra før 555/585 e.Kr. Dermed kommer de små ligearmede fibler til at tilhøre en fase, der begynder 510/545 e.Kr, mens næbfiblerne følger i en fase, der begynder 555/585 e.Kr. Den første af disse faser falder udenfor den bornholmske kronologi, hvorfor den første fase i denne er splittet op, således at fase 1A1 omfatter de små ligearmede fibler og fase 1A2 begyndelsen på næbfiblerne.⁶⁰

Konsekvensen bliver, at overgangen mellem ældre og yngre germansk jernalder må ligge op til dateringen 510/545 e.Kr. Via lerkarret fra grav A45 er det endvidere muligt at placere Önsvala grav 18 tæt ved overgangen mellem disse perioder.

Gravpladsens yngste daterede grav er grav A2. Ud fra perlerne må den dateres til tiden efter 555/585 e.Kr. I alt betyder det, at gravpladsen er i brug fra omkring 400 og frem til ca. 585 e.Kr., og at der sker markante forandringer i løbet af første halvdel af 500-tallet.

Det er nu muligt at se, hvorledes gravpladsen har været benyttet over tid. Af de sikkert daterede grave på gravpladsen (fig. 30) ligger de to grave med korsformede fibler (grav A44 og A15) i pladsens sydøstlige del. Her ligger også grav A14, som indeholdt et skår fra et lerkar, der er samtidig med korsformede fibler. Grav A3 og A45 må være de næste to. Begge grave ligger nordvest for de ældste grave. Da grav A45 så tydeligt er markeret, og den sammen med grav A3 angiver overgangen til en næsten konsekvent brug af vest-øst-vendte grave, er det muligt, at der med grav A45 markeres en eller anden ændring i samfundet, der benyttede denne gravplads. Af de efterfølgende daterede grave ligger A2 sammen med gruppen af vest-øst-vendte grave lige sydøst for grav A45. Den stort set samtidige grav A43 (ikke vest-øst orienteret) ligger i det gamle område af gravpladsen.

Bedømt ud fra de daterbare grave har man i gravpladsens første tid kun anvendt brandgravsskik. Jordfæstegravskikken ser først ud til at være introduceret ved overgangen til yngre germansk jernalder. Brandgravsskikken blev dog ikke opgivet af den grund. Jordfæstegravene A1, A41 og A43 er ældre end brandgravene A78, A14 og A40. Den yngste af disse jordfæstegrave er A43, og den er den næstnyngste af de sikkert daterede grave, og dermed fortsætter brandgravene på pladsen i hvert fald til midten af 6. århundrede. Desuden har brandgravene A12 og A15 en form og størrelse, der minder om jordfæstegravenes, men er dog ikke vest-øst-orienterede.

Den successive overgang fra ligbrænding til at jordfæste kan efter al sandsynlighed være foregået indenfor et eksisterende samfund. Ligbrænding og jordfæste findes sideløbende fra Kristi fødsel og frem. Det er derimod påfaldende, at introduktionen af jordfæste tager udgangspunkt udenfor den ekssi-

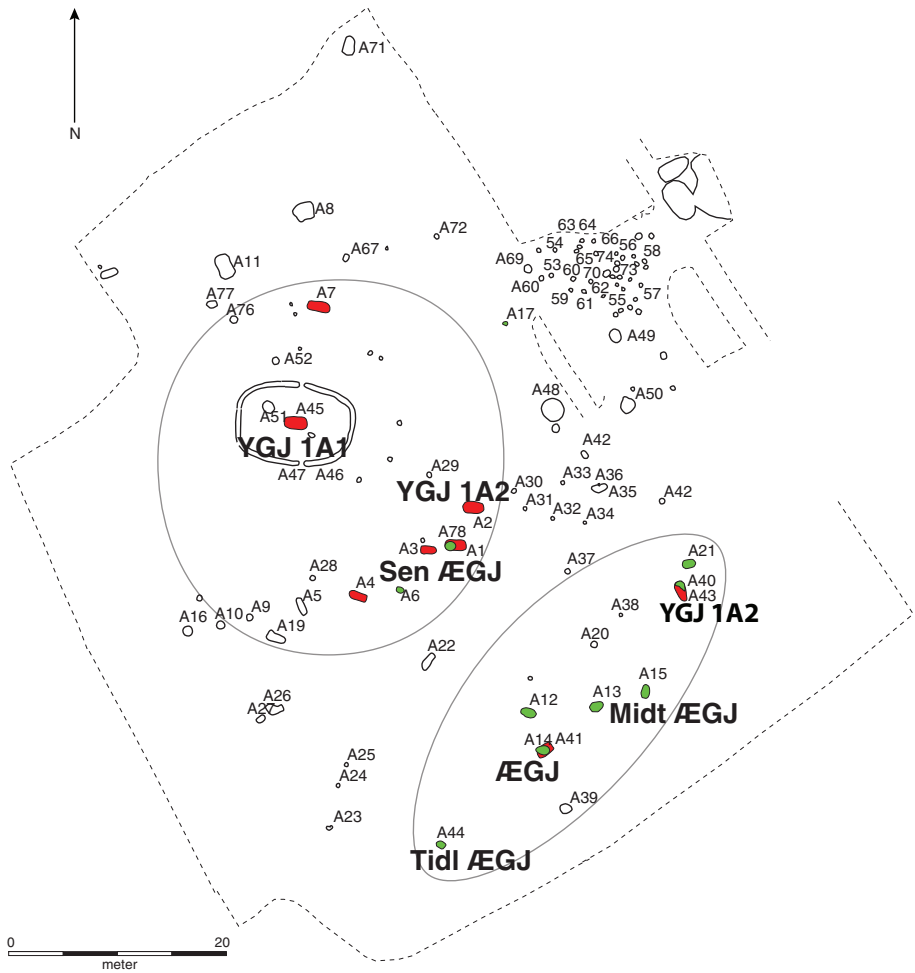

Fig. 30. Udbredelsen af daterede grave fra ældre germansk jernalder (ÆGJ) og yngre germansk jernalder (YGJ) på Viumgård I gravpladsen. – Tegning: K. Høilund Nielsen.

Distribution of dated graves from the Early Germanic Iron Age (ÆGJ) and Late Germanic Iron Age (YGJ) at the Viumgård I cemetery.

sterende gravplads, om end tæt ved denne, og at disse jordfæstegrave har en meget ensartet orientering (V-Ø med hovedet i vest), medens jordfæstegravene ligesom brandgravene i det oprindelige gravfelt ikke har denne systematiske orientering. Endvidere er den formodede første jordfæstegrav omgivet af et grøftanlæg. Jorden fra grøfterne kan eventuelt have været kastet op over graven som en lille høj, men dette kan dog ikke dokumenteres. Grav A45, der er en kvindegrav, er desuden den rigeste udstyrede på pladsen. De øvrige vest-østvendte jordfæstegrave ser ud til at være blevet placeret i en vis afstand rundt om graven med grøftanlægget.

Det ser altså ud til, at gravpladsen, som oprindeligt havde et vist enhedspræg, nu udvikler sig i to retninger. Enten må en del af familien bag den oprindelige plads have skilt sig ud, eller også er der kommet nye beboere med nye skikke til stedet. I hvert fald ser det ud til, at der udvikler sig to familiegrupper på stedet med hver deres traditioner.

Den ældste familie har anlagt den sydøstlige gravgruppe, som indeholder syv brandgrave, heraf to der overlejrer/der er nedsat i de to jordfæstegrave i denne gravgruppe (fig. 31). Sidstnævnte grave indeholdt for jordfæstegravens vedkommende nogle glasperler, en tenvægt og en kniv, medens den nedsatte

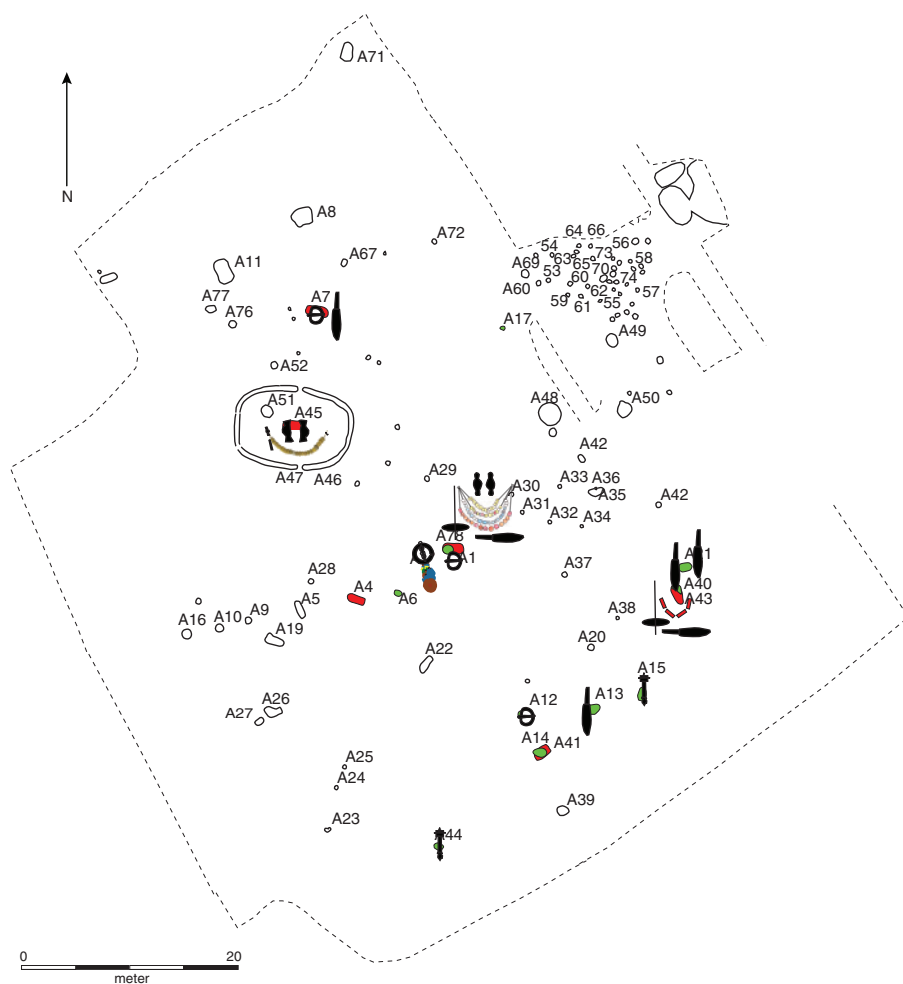

Fig. 31. Udbredelsen af gravudstyr i gravene på Viumgård I gravpladsen. – Tegning: K. Høilund Nielsen.

Distribution of grave furnishings in the graves in the Viumgård I cemetery.

benhob var ledsaget af en kniv. To brandgrave indeholdt rester af korsformede fibler. Tre brandgrave indeholdt knive og et remspænde. I alt bliver det ni grave med genstande i de fleste, dækkende en periode på næsten 150 år.

Til sammenligning er der to brandgrave i den nordvestlige gruppe, hvoraf den ene er en behob sat ned i en jordfæstegrav. Desuden er der seks jordfæstegrave (fig. 31). De tre kvindegrove er veludstyrede, mens en brandgrav indeholder et remspænde og en jordfæstegrav et remspænde og en kniv. Dertil kommer to jordfæstegrave uden fund. I alt er her otte grave, hvor der er en tendens til, at nogle grave er veludstyrede, mens andre slet ikke indeholder noget. 'Rigdommen' er koncentreret i kvindegrovene. Disse grave fordeler sig over en periode på ca. 75 år. Det behøver dog ikke at betyde, at der var forskel på de to familiers størrelse. Vi ved nemlig ikke, hvor mange af de ikke særligt dybe brandgrave, der kan være forsvundet gennem generationers nedbrydning af overfladen.

Imidlertid er der en markant forskel på de to familiers materielle kultur. Mens den ældre families smykker er ret spartanske, så udtrykker kvindegrovene i den yngre familie både, at man er med på smykkemoden og, at man har haft adgang til importerede glasperler. Muligvis har familien omfattet et element af angelsaksisk herkomst. Det er altså, hvad man kunne kalde en ny og innovativ familie. Enkelte importperler ledsaget af tenvægt og kniv dukker dog på et sent tidspunkt op i en jordfæstegrav tilhørende den gamle familie. Brugen af gravpladsen ophører i anden halvdel af 500-tallet, og det gælder begge familiegrupper – i hvert fald baseret på det udgravede areal.

Viumgård og omegn

I området omkring Viumgård har mange udgravninger vist spor af bebyggelse fra yngre jernalder og især fra vikingetid (fig. 2). Ingen kan dog endnu siges med sikkerhed at være samtidige med gravpladsen. Imidlertid viser detektorfund fra Vium Møllegård III, at der bør være samtidig bebyggelse eller gravplads. Her er fundet en korsformet fibula, en lille ligearmet fibula, tre næbfibler og to S-fibler. Dette er ikke nødvendigvis den tilhørende boplads, men i hvert fald en lokalitet, der kan have haft betydning for den relative rigdom på Viumgård-gravpladsen.

Stednavnet Vium er i sig selv interessant. Det kan betyde enten 'bebyggelsen ved piletræerne' eller 'bebyggelsen ved helligdommen'⁶¹, men forleddet *Vi-* formodes klart at betegne noget sakralt og dermed et sted for kultiske aktiviteter og samlende funktioner.⁶² Bebyggelsens meget 'kontrollerende' beliggenhed på et næs med flere væsentlige overgange over ådalen kunne også antyde, at den rummer centrale 'elementer', og at det også er det, man ser i de udadvendte aktiviteter, som afspejles i gravpladsens inventar.

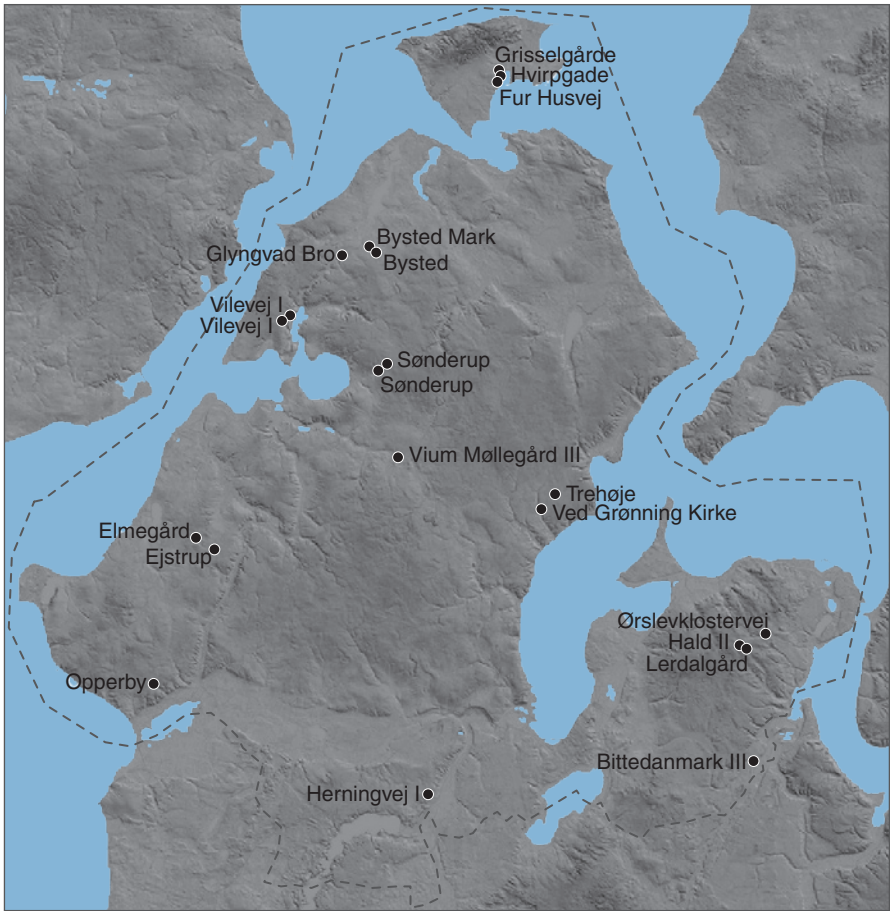
Registrering afsluttet 22/9 2017.			Korsformede	Små ligearmede	Næbfibler	S-fibula	Rygknappfibula	Seletøjsbeslag
130117-255	SMS 1161	Lerdalsgård		4	1			1
130117-265	SMS 1397	Hald II	1					
130117-291	SMS 1479	Ørslevklostervej		1	1			
130118-110	SMS 1226	Bittedanmark III	1		1			
130202-261	FUM	Husvej, Fur		2	1			
130202-262	SMS 1440	Hvirpgade, Fur		2				
130202-264	FUM	Grisselgårde, Fur		1	5			
130204-119	SMS 1381+1495	Sønderup		2	1			
130204-142	SMS 1475	Sønderup				1		
130205-101	SMS 1279	Vium Møllegård III	1	1	3	2		
130206-135	SMS 1215	Bysted			1			
130206-136	SMS 1217	Bysted Mark			1			
130206-137	SMS 1294	Glyngvad Bro		1				
130210-112+117	SMS 1417	Vilevej I			1		1	
131004-122	SMS 1277	Opperby			1			
131007-182	SMS 655A3	Elmegård			1			
131007-275	SMS 1419	Ejstrup		5	2	1		
131102-20	SMS 1276	Trehøje			1			
131102-70	SMS 1494	Ved Grønning Kirke		?				
180202-128	SMS 1476	Herningvej I				1		

Tabel 6. Detektorfund fra Museum Sallings ansvarsområde. Kun fibeltyper, der er samtidige med gravpladsen, er medtaget.

Metal-detector finds from Museum Salling's area of responsibility. Only brooch types contemporaneous with the cemetery are included.

Som så mange andre steder i landet er mængden af fund fra germansk jernalder eksploderet i de senere år pga. de mange detektorfund. Før disse fund kom til, fandtes der fra Museum Sallings ansvarsområde tre korsformede fibler og en lille relieffignende fibula samt to små ligearmede fibler. De to sidste er fra Røgind, og på samme sted fandtes også rav- og glasperler, hvoraf flere er importperler, der kan dateres til samme tid som de små ligearmede fibler (fig. 29b).⁶³ Siden da er fundmængden øget betragteligt, nemlig med tre korsformede fibler, mindst 19 små ligearmede fibler, 21 næbfibler, fem S-fibler, en rygknappfibula og et seletøjsbeslag (tabel 6 og fig. 32).

Ud fra den nuværende spredning af detektorfundene tegner der sig et billede af, at der er en række lokaliteter nord og vest for Vium, som er fremvokset senest samtidig med de små ligearmede fibler. Lokaliteterne ligger ikke ude ved kysten men ved indre vandløb med nær kontakt til kysten. Der er også et par enkelte – lidt senere – ved Grønning på Sallings østkyst. Men især markerer fundene fra Fur sig. De er knyttet til Vojel Vig, hvor man er mere beskyttet end nede ved den smalleste overfart til Salling.

Lokaliteter med detektorfund i Museum Sallings ansvarsområde. – Reliefkort: © Kort og matrikelstyrelsen. Grafik: K.Højlund Nielsen.

Sites with metal-detector finds in Museum Salling's area of responsibility.

Det kan ikke på nuværende tidspunkt siges, om alle disse lokaliteter er indgået i datidens samfund på lige fod, eller de er indgået i et hierarki, men meget tyder på, at de er vokset frem nogenlunde samtidig. Vium ligger imidlertid centralt på halvøen, hvorimod de andre pladser ligger længere ude mod kysten, og dertil kommer naturligvis Viums sakrale navn. Vi kan derfor meget vel have lokaliseret Sallings kultsted og centralplads. Angiveligt skal der have været sysselting tæt ved Vium. Langt senere er det i området omkring Vium, at halvøens fire herreder mødes. Sydøst for Vium ligger Bostrup. På vejen passerer man såvel et herredsskel som Tinggård og senere Tinghøj.⁶⁴ Om disse har rødder tilbage i yngre jernalder, er uvist, men burde på længere sigt undersøges nærmere.

De forandringer, vi ser i fundene fra Salling-området, er del af forandringer, vi ser i det meste af Sydsandinavien. De to kvinder med små ligearmede fibler og næbfibler på Viumgård har ikke længe været noget særsyn. Dette spring fra et mindre antal korsformede fibler til ganske mange små ligearmede fibler og næbfibler er et udbredt træk ikke blot blandt detektorfundene generelt, men også på systematisk undersøgte lokaliteter med store mængder metalfund.⁶⁵ Der kommer tydeligvis en markant ændring ved overgangen mellem ældre og yngre germanertid. Der opstår en rigelighed af kvindesmykker, der kan have flere årsager. Enten passer man ikke på sine smykker som tidligere, eller også er der en langt større del af den kvindelige befolkning, der bliver udstyret med smykker. Det er også bemærkelsesværdigt, at netop i denne periode spreder de små ligearmede fibler sig markant ned på Kontinentet, især til Altmark lige nord for det thüringiske område, men også til Friesland.⁶⁶ De importerede glasperler og den mulige personlige kontakt til det angelsaksiske England viser, at beboerne ved Viumgård har taget aktivt del i alt dette. Også perlefundet fra Røgind peger i denne retning. Er det et samfundsmæssigt opsving, vi her er vidne til?

Kvindegrave, glasperler & bebyggelse

Der er så få gravpladser fra slutningen af 500- og 600 tallet i Jylland, at Viumgård udgør en vægtig forøgelse.⁶⁷ Viumgård-gravpladsen er også, sin lidenhed til trods, et centralt fund for studiet af overgangen mellem ældre og yngre germansk jernalder, hvor fibler i kombination med importerede glasperler giver adgang til de kronologiske systemer, der er bygget op på Kontinentet og i England i de senere år, og hvor en absolut kronologi er velfunderet. Hertil kommer, at det nu er klart, at den bornholmske kvindegravskronologi ikke er fuldt dækkende for andre dele af Danmark og i øvrigt omfatter for få grave i de indledende faser. Efterhånden, som der langsomt dukker grave op i resten af Danmark, bliver billedet langt mere nuanceret. Men der skal held til at finde disse gravpladser. Foreløbig er de i Jylland kun dukket op ved tilfældigheder.

Da fiblerne på denne tid er meget forskellige fra fiblerne på Kontinentet og i England, bliver glasperlerne en vigtig kronologisk faktor, og de forbinder os med både det angelsaksiske England og de kontinentale samfund. Det er derfor vigtigt, at glasperlerne inddrages langt mere aktivt, end man hidtil har gjort i Danmark.

Detektorfundene fra germansk jernalder viser med al tydelighed, at det er en periode med store forandringer, men for at forstå disse har vi brug for at se dem i sammenhæng med samtidige bebyggelser og gravpladser. Ved Viumgård mangler endnu den tilhørende bebyggelse. Området er geografisk afgrænset, så forhåbentlig viser den sig inden for en overskuelig fremtid.

Appendiks

Katalog over gravene fra Viumgård

Med antropologisk bestemmelse v. Pia Bennike og makrofossiler v. Peter Steen Henriksen. Der mangler analyse af dele af knoglerne fra to grave, da Pia Bennike ikke nåede dem inden sin død.

Viumgård I, Hjerk sogn, Harre herred. FF 130205-65

SMS 1016A. Udgravningsår: 2008.

Signaturer:

Gul-toner: Grave så godt som uden indslag af trækul og brændte knogler.

Grå-toner: Grave med indslag af trækul og brændte knogler

Mørkere grå: sten

Sort: kistespor

X: angiver fund

..... angiver optaget præparat

- - - - profil

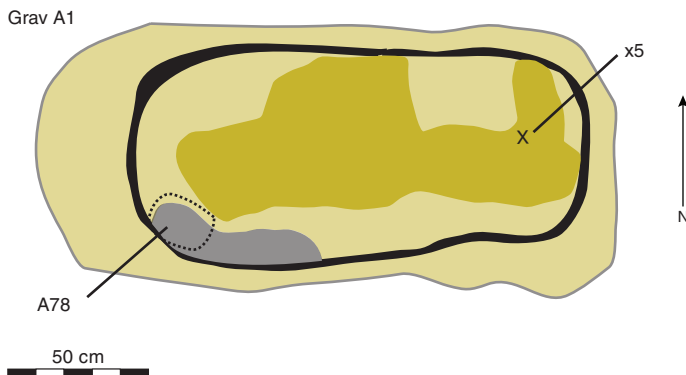
Grav A1 og A78

Grav A1

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 2,05 m lang, 0,92 m bred. Dybden er 0,33 m. Der er, især i den vestlige ende, tydelige mørke aftegninger af kisten. Brandgrav A78 var nedgravet i det sydvestlige hjørne af graven.

Orientering: V-Ø

Genstande: x5: Remspænde af jern fundet 0,25 cm under overfladen af graven. Under normale omstændigheder vil remspændet, alene på baggrund af placeringen, blive tilknyttet jordfæstegraven A1. Men, da der på remspændet sad rester af brændte knogler, er det muligt, at remspændet hører til brandgrav A78.

Grav A78

Anlæg: Brandgrav/benhob nedgravet i grav A1 - 0,2x0,16 m i fladen og 0,32 m dyb. Fyldskiftet med de brændte knogler kunne følges helt ned til bunden af graven og blev optaget i præparat (x6). Ved udgravning af præparatet stod det klart, at der var tale om brændte menneskeknogler.

Brændte knogler: x6: 115 g. Ikke analyseret, x12: 45 g. Voksnet menneske, kraftig, men køn usikkert. Endvidere mulige fragmenter fra dyr.

Jordprøver: x13: 2 stk. trækul

Genstande: x5: Remspænde af jern. Se grav A1 ovenfor.

Grav A2

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er ca. 1,9 m lang og 1,05 m bred. Dybden er 0,26 m. Graven har øverst svagt indadskrånende sider, der i begge sider ender i en afsats. Fra afsatserne og ned er bunden jævnt rundet. Fylden består af fed, gråbrun muld med pletter af gult ler, trækulsnister og større stykker trækul samt små stykker brændt knogle (ikke hjemtaget).

Orientering: V-Ø med hoved i V jf. placeringen af fibler og perler.

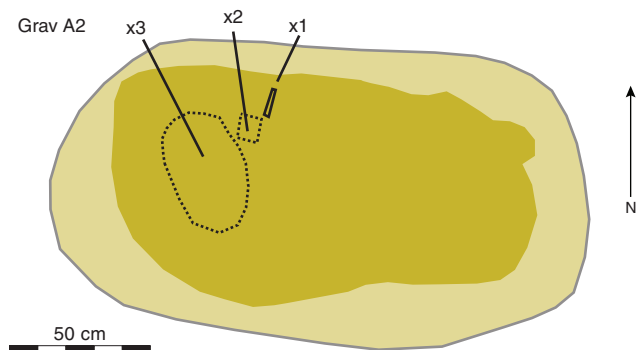
Brændte knogler: Ikke hjemtaget. Ikke analyseret.

Genstande: x1: jernkniv

x2: præparat med næbfibula

x3: præparat med næbfibula og 69 perler (x106-175)

x4: tenvægt af ler. Dukkede op i den jord, som blev fjernet i forbindelse med optagelsen af præparat x3. Den nøjagtige placering er derfor usikker.

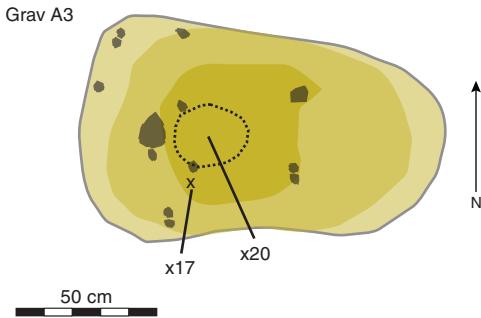
Grav A3

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 1,28 m lang og 0,80 m bred. Dybden er 0,40 m. Siderne er jævnt indadskrånende med rundet bund. Fylden består øverst af ensartet, mørkebrun muld med pletter af gult ler og en del småsten. Fylden nederst i graven er en nuance mørkere.

Orientering: V-Ø med hovedet i V jf. placeringen af fibler og perler.

Genstande: x17: bronzebøjle.

x20: præparat med ringspænde (x176), 3 ravperler (x177, x182, x185) og 7 glasperler (x178-81, x183-84, x186)

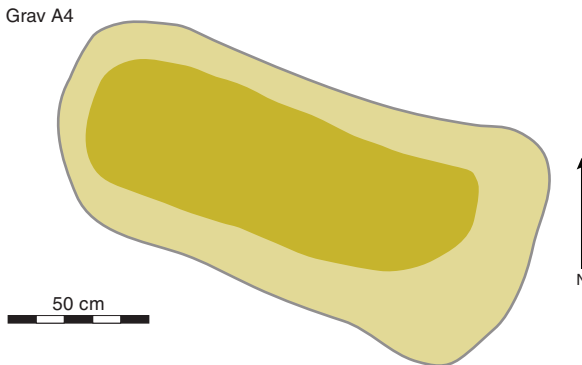
Grav A4

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 1,75 m lang og 0,75-0,88 m bred med største bredde mod sydøst. Dybden er 0,26 m. Fylden består øverst i den ene side af gråbrun, fed muld med pletter af gult ler, trækulsnister og enkelte små stumper brændte ben (x16). I den anden side og på bunden er fylden fed, grå muld med pletter af gult ler. Der blev ikke fundet nogen genstande i graven.

Orientering: VNV-ØSØ

Brændte knogler: 10 g i alt. x14: ikke analyseret. x16: Ganske få fragmenter. Kan både stamme fra menneske og/eller dyr, men ikke fra lille barn på grund af størrelsen.

Genstande: Ingen.

Grav A6

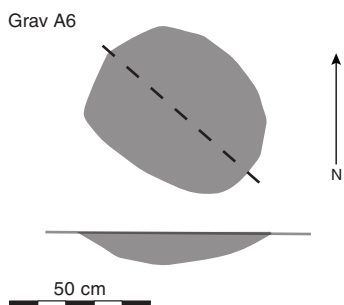
Anlæg: Brandpletgrav, der i fladen er 0,62 m lang og 0,50 m bred. Dybden er 0,11 m. Rundet nedgravning. Fylden består af gråsort muld med brændte ben og lidt trækul.

Orientering: NV-SØ

Brændte knogler: x201 (fra x11): 5g. Få identificerbare, små fragmenter fra hvirvler. Knoglebestemmelserne er modstridende, idet der ved den ene prøve menes at være tale om knogler sandsynligvis fra et 1-3-årigt barn, mens knoglefragmenterne (rørknogler og kranium) i den anden menes at være enten fra dyr eller stort barn/voksen.

Makrofossiler: 3,2 l gravfyld er floteret, herfra x11: Enkelte forkullede kviste.

Genstande: ingen.

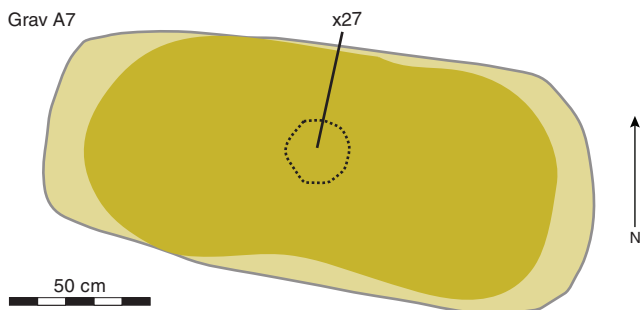

Grav A7

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 1,94 m lang og 0,72-0,87 m bred med største bredde mod SØ. Dybden er 0,38 m. Graven har svagt indadskrånende sider med jævnt rundet bund. Fylden består af mørk gråbrun, sandet lermuld med gråbrune pletter og enkelte småsten.

Orientering: V-Ø med en tendens til VNV-ØSØ

Genstande: x27: præparat med remspænde og kniv.

Grav A12

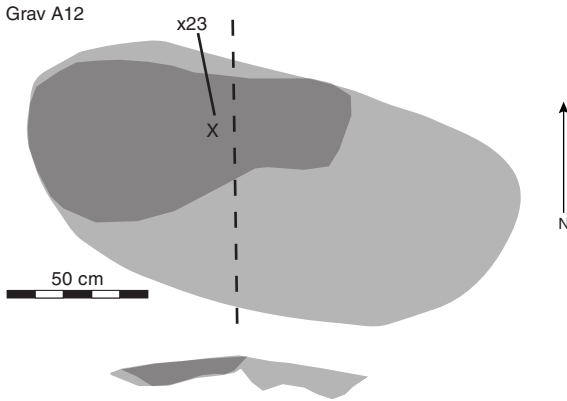
Anlæg: Brandpletgrav, der i fladen er 1,75 m lang og 0,82 m bred og har en største dybde på op til 0,09 m. Fylden består dels af sort, leret muld med gult sand, trækulsnister og en del brændte ben, dels af mørkebrunt leret muld med gult sand, trækulsnister og enkelte brændte ben. Graven har skrånende sider og en ujævn bund.

Orientering: VNV-ØSØ

Brændte knogler: x22: 46 g. Små spinkle knoglefragmenter, sandsynligvis fra barn over 6-8 år. Det kan ikke udelukkes, at der også er fragmenter fra dyr.

Makrofossiler: 21,8 l gravfyld er floteret, herfra x21: enkelte græsfrø.

Genstande: x23: remspænde.

Grav A13

Anlæg: Brandpletgrav, der i fladen måler 1,28x0,97 m og er 0,07 m tyk. Graven er kun bevaret i ganske få centimeter i undergrunden. Fylden består i fladen af gråbrun muld med lidt trækul og brændte ben.

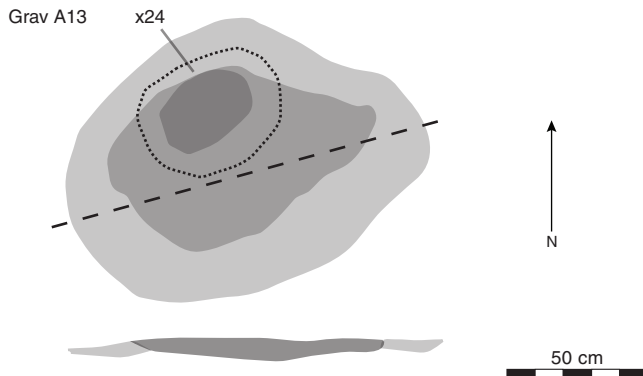
Orientering: VSV-ØNØ

Brændte knogler: x24: 52 g. Ikke analyseret, x26: 142 g. Meget nedbrudte fragmenter fra voksent menneske. Køn kan ikke afgøres. Rester fra dyr kan ikke udelukkes.

Makrofossiler: 30,3 l gravfyld floteret, herfra x25: et bygkorn og en del trækul fra knudret ved, måske trærodde.

Genstande: x24: præparat med kniv med skede.

x202: sideskår fra x25.

Grav A14 og A41

Grav A14

Anlæg: Brandpletgrav, der fremtræder som et ovalt fyldskifte, måler i fladen 0,90x0,62 m og har en dybde på 0,17 m. Fylden består af mørkebrunt, finkornet sandet muld med brændte ben, gult sand og trækulsnister og af områder med meget trækul. Siderne er stærkt indadskrånende med let rundet bund. Brandgraven er gravet ned gennem et 10 cm tykt stenlag af håndstore og enkelte op til hovedstore sten. Laget med stenene går godt 10 cm ned i den underliggende jordfæstegrav. Brandgraven ser ud til bevidst at være gravet ned gennem stenlægningen over jordfæstegrav A 41.

Orientering: omtrent V-Ø

Brændte knogler: x32, x188 (fra x61), x193 (fra x46): 275 g i alt. Fragmenterne viser bl.a. på grund af størrelsen, at de er fra et voksent menneske, men kønnet kan ikke bestemmes. Der er tillige uidentificerbare dyreknogeter.

Makrofossiler: 90,4 l gravfyld floteret, herfra x31, x45-46, x60-61: Enkelte ubestemmelige frø, 1 frø fra brombær/hindbær, 1 korn, 2 bygkorn, forkullede kviste, samt lidt hvide slagter og knoglefragmenter.

Genstande: x59: sideskår.

x64: skår med bugknæk og ornamenteret med furer.

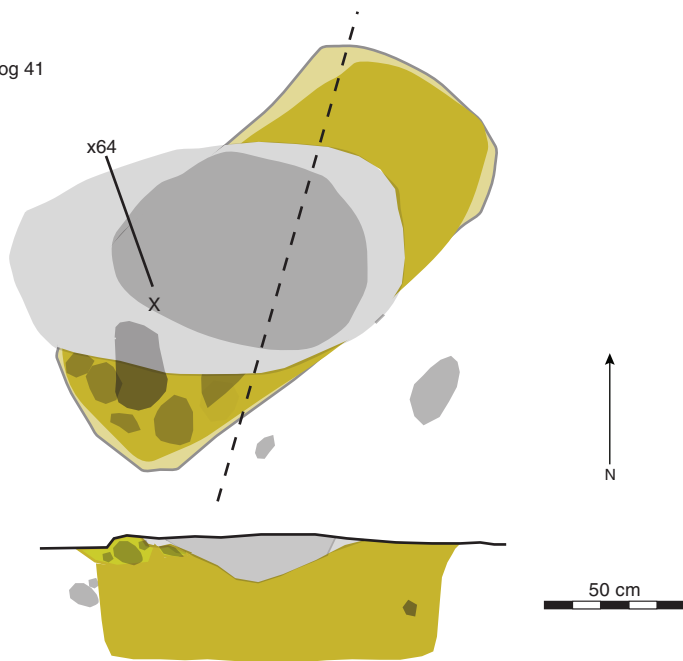
Grav A41

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 1,71 m lang, 0,74 m bred og 0,45 m dyb. Graven har svagt indadskrånende sider og plan bund. Fylden består af lysegråt ler iblandet meget lidt muld. Dele af fylden er meget omrodet af dyr. I den sydvestlige del af graven fremkom i toppen et fyldskifte, hvori og omkring der fremkom en del håndstore og enkelte op til hovedstore sten. Der kan være tale om rester af en markering af denne grav. Brandgrav A14 er gravet ned i jordfæstegraven gennem stenlaget.

Orientering: SV-NØ

Genstande: ingen.

Grav A14 og 41

Grav A15

Anlæg: Brandpletgrav, der i fladen måler 1,30x0,86 m og er 0,23 m dyb. Graven har skrå sider og jævnt rundet bund. Fylden består af en mørk gråbrun, sandet muld med enkelte stykker trækul samt småsten og enkelte større, ildskørnede sten (5-10 cm i diameter). Heri findes et lag med større trækulskoncentrationer og brændte ben.

Orientering: N-S

Brændte knogler: x36, x191(fra x55), x195(fra x62), x196(fra x35): 125 g i alt. Knoglefragmenter fra yngre, spinkel voksen person, kvinde? Desuden er der fragmenter fra dyr.

Makrofossiler: 67 l gravfyld floteret, heri x35, x55, x62: en del forkullede kviste, knopper og stængler.

Genstande: x37: bronzefragmenter.

x38: hovedplade fra korsformet fibula.

x39: lille bronzekugle.

x54: lille bronzekugle, 0,45 cm i diameter.

x197 (fra x55): fragment af jernnål, 2,7 cm langt.

x199 (fra x62): dråbe af smeltet bronze.

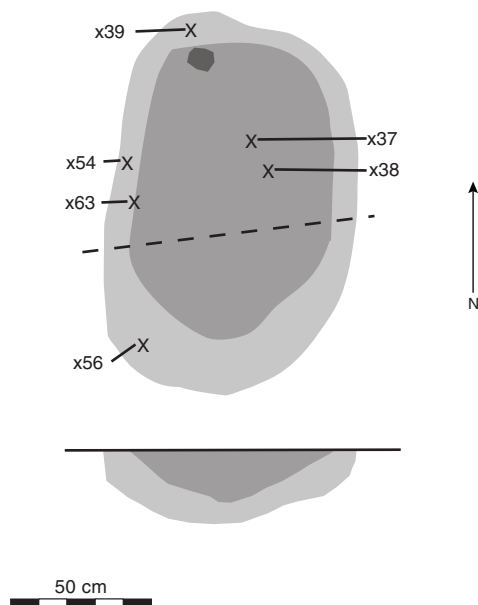
x200 (fra x35): tre dråber af smeltet bronze.

x204 (fra x55): sideskår.

x56: sideskår.

x63: bøjle fra fibula.

Grav A15

Grav A21

Anlæg: Brandpletgraven måler i fladen 1,08x0,54 m og er 0,10 m dyb. Fylden består af brun og lysebrun leret fyldt med trækul og brændte ben og enkelte småsten samt sortbrun muld med trækul, brændte ben, skår og småsten. Graven har et jævnt rundet tværsnit.

Orientering: VSV-ØNØ

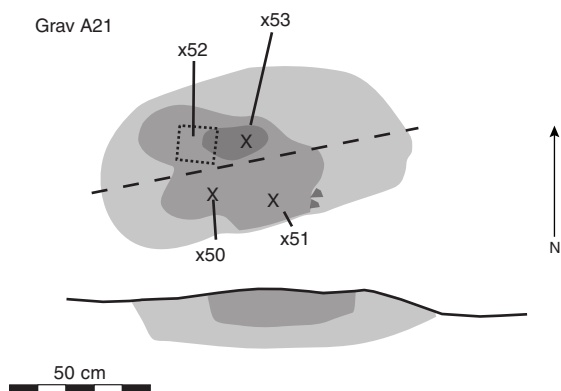
Brændte knogler: x190 (fra x41): 138 g i alt. Små fragmenter, som både kan være fra større barn/voksen. Der er muligvis også fragmenter fra dyr.

Makrofossiler: 23,5 l gravfyld floteret, heri 1 havre/hejrekorn, lidt hvide slagger.

Genstande: x50-51: 4 forvitrede skår fra fylden.

x52: præparat med kniv.

x53: lille beslag.

Grav A40 og A43

Grav A40

Anlæg: Brandgrav/benhob, der i fladen fremtræder som et fyldskifte med uregelmæssigt, kantet omrids. Brandgraven er nedgravet i og indenfor A43, og følger grav A43's nedgravning. Brandgraven er op til 0,33-0,40 m bred. Det er vanskeligt, på baggrund af profilfotoet, at afgøre, om brandgraven går fra top til gravbund i jordfæstegraven, men i så fald er den 0,58 m dyb. Brandgraven har uregelmæssige sider, der flere steder er forstyrret af dyregange. Fylden består af mørkebrun, muldet sandblanding.

Orientering: NNV-SSØ

Brændte knogler: x67, x187 (fra x67), x192 (fra x65): 342 g i alt. En del fragmenter fra voksen person, som er kraftig (mand??) samt få fragmenter fra dyr.

Makrofossiler: 137 l gravfyld er floteret, heri x65: 3 byg og 2 korn, enkelte stængler og rodbaser fra urter, x67: en forkullet kvist.

Genstande: x71 (præparat): kniv.

x198 (fra x65): smeltet bronzedråbe (fra A 43?).

x203 (fra x65): 15 skår, heraf bl.a. 4 sekundært brændte rand- og sideskår.

x205 (fra x65): glasperle (fra A 43?).

Grav A43

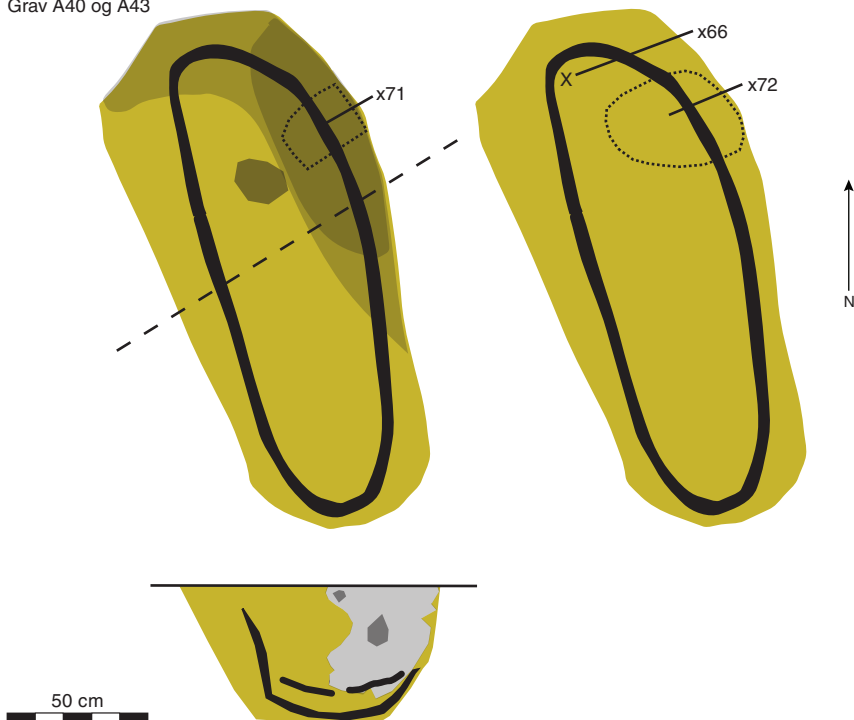
Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 1,88 m lang, 0,83 m bred og 0,61 m dyb, har svagt indadskrånede sider og en jævnt rundet bund. Fylden består dels af en mørkebrun sandblanding og dels af gråbrunt sandet ler. Graven er i en del af fladen forstyrret af den senere anlagte brandgrav, A 40, der er nedgravet omtrent midt i den østlige side af graven.

Orientering: NNV-SSØ

Genstande: x66: tenvægt.

x72 (præparat): tre glasperler, knivfragment.

Grav A40 og A43

Grav A44

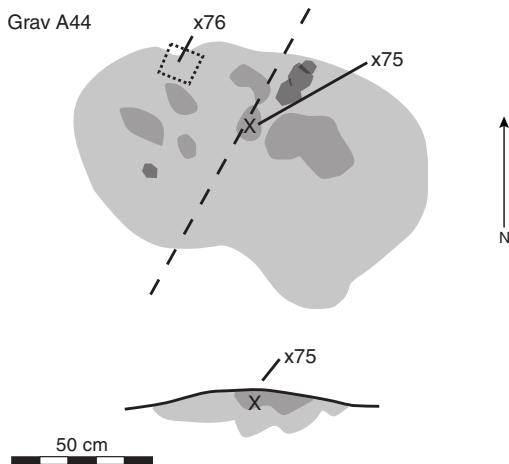
Anlæg: Brandpletgrav, der i fladen er 1,18 m lang, 0,68 m bred og har en største tykkelse på 0,14 m. Selve nedgravningen til graven er maksimalt 0,1 m dyb, og dermed fremstår graven som en lille forhøjning over undergrunden. Nedgravningen har skrå sider og en ujævn bund. Fylden består af lysebrunt, fedtet muld med lidt trækul og pletter af gult ler i kanten, enkelte småsten og lidt brændte ben samt lysebrun grålig fedtet muld med trækul, brændte ben og skår. Fylden er meget forstyrret af dyregange.

Orientering: V-Ø

Brændte knogler: x74, x194 (fra x73): 42 g i alt. Kraniefragmenter fra person, som enten kan være et stort barn eller en voksen.

Makrofossiler: 38,4 l floteret, herfra x73: 1 byg og 2 rug.

Genstande: x75: 6 sideskår. x76: hovedplade af korsformet fibula med mineraliseret tekstil, som ikke var analyserbart.

Grav A45

Anlæg: Jordfæstegrav, der i fladen er 2,16 m lang og 1,08 m bred. Dybden er 0,26 m. Graven har svagt indadskrånende sider og plan bund. Fylden består af gråbrun muld iblandet gult ler. Fylden er meget omrodet af dyr. Jordfæstegraven er placeret centralt i et grøftanlæg bestående af to U-formede grøfter (A46 og A47). A 46 har en bredde på 0,51-0,69 m og en største dybde på 0,19 m. Grøften har skrå sider og jævnt rundet bund. Fylden består af brun, fedtet lerholdig muld med gule lerpletter og gulbrun, fedtet lerholdig muld. A 47 har en bredde på 0,57-0,72 m og en største dybde på 0,18 m. Grøften har skrå sider og ujævn rundet bund. Fylden består af brun, fedtet lerholdig muld med gule lerpletter og gulbrun fedtet lerholdig muld. En del af den vestlige del af grøften blev delvis bortgravet ved prøvegravningen. Der kunne ikke iagttages stolpespor i grøfterne. Grøftanlægget knyttes til graven alene ud fra den symmetriske opbygning, da sammenhængen ikke kan dokumenteres stratigrafisk.

Orientering: V-Ø

Makrofossiler: x78: 2 stk. trækul fra indholdet af lerkar.

Genstande: x78: treleddet lerkar.

x79: gul glasperle.

x80: lille ligearmet fibula.

x81-82: to gule glasperler.

x83: fragment af dragtnål af bronze.

x88 (præparat): fundene fra præparatet har undernumrene x88: 1-28.

x88:1-20: 20 gule opake glasperler.

x88:21-22: fragmenter af dragtnål af bronze. (x83 del heraf).

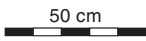
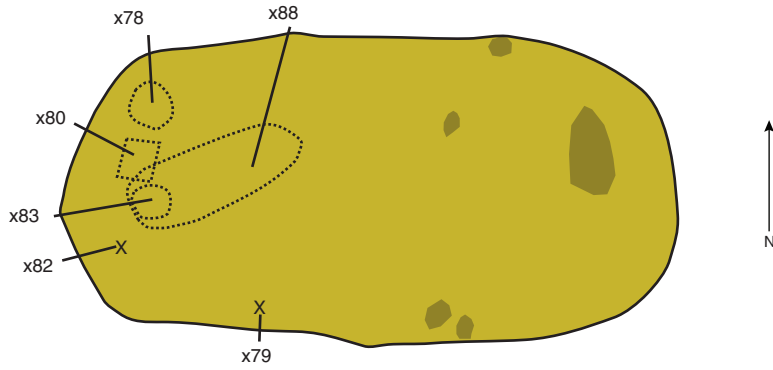
x88:23: to små bronzekugler.

x88:24: lille ligearmet fibula med tekstilstykke.

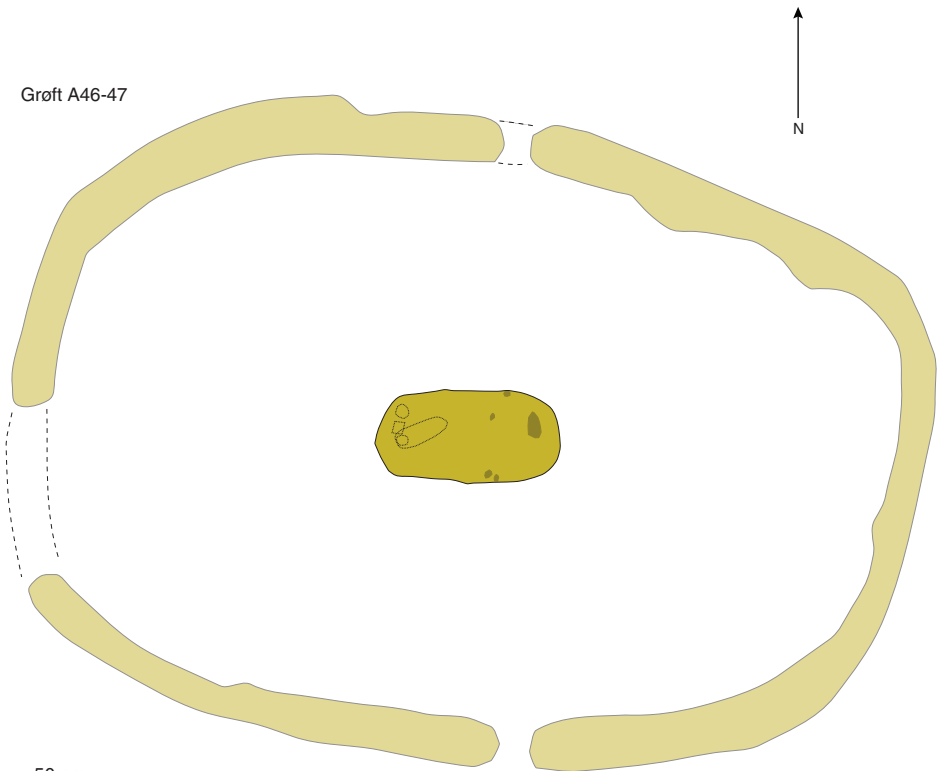
x88:25: bronzennitte.

- x88:26: fragmenter af jern.
- x88:27: pincet.
- x88:28: bronzeknap ved pincet.

Grav A45

Grøft A46-47

NOTER

1. Henholdsvis Madsen 1994 og Møbjerg & Møller Jensen 2005.
2. Stednr. 130205-65. SMS1016A. Udgravningsleder Kurt Glintborg Overgaard døde desværre sommeren 2016 og nåede derfor ikke at være med til de sidste analyser og sammenskrivningen af materialet.
3. Udgravningerne blev finansieret af Vejdirektoratet og Kulturstyrelsen, mens materialebearbejdning, makrofossilanalyser, knoglebestemmelser og tekstilanalyser er finansieret af Museum Salling og Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond.
4. For beskrivelse af ligbrændingssteder, se Henriksen 2016b; 2016c.
5. Betegnelsen grubelignende brandgrav stammer fra Madsen 1994, s. 136-37, mens betegnelsen brandpletgrav stammer fra Henriksen 2009, s. 69-70; 2016a, s. 8.
6. For definition se Henriksen 2009, s. 69; 2016a, s. 8.
7. Henriksen 2009, s. 103-111.
8. Ulriksen 2011, s. 186.
9. Ulriksen 2011; Grøn et al. 1994, s. 143-144.
10. Møbjerg & Møller Jensen 2005.
11. Møbjerg & Møller Jensen 2005.
12. Møbjerg & Møller Jensen 2005.
13. Parfitt & Anderson 2012, s. 24-26.
14. Jørgensen 1997.
15. Møbjerg & Møller Jensen 2005.
16. Høilund Nielsen 2009; Ramskou 1986.
17. Bender Jørgensen 1986, s. 75.
18. Tak til Gisela Höhn for hjælp med udskillelsen af de enkelte kæder.
19. Parfitt & Anderson 2012, s. 183 (grav 308 på fig. 5.3).
20. Bender Jørgensen 1986, s. 74-75.
21. Mannering & Skals 2017.
22. Mannering 1997.
23. Bode 1998, s. 26, 29.
24. Bode 1998, s. 62.
25. Bode 1998, s. 26 og 29.
26. Bode 1998, s. 62.
27. Henholdsvis Ørsnes 1966, s. 115-116 og Høilund Nielsen 1987.
28. Ørsnes 1966, s. 118, 120-121.
29. Høilund Nielsen i tryk; Jørgensen 1997.
30. Høilund Nielsen i tryk.
31. Høilund Nielsen i tryk.
32. Høilund Nielsen 1998.
33. Høilund Nielsen i tryk.
34. Reichstein 1975, nr. 471 og Tf. 89:1-6.
35. Ethelberg 1986, s. 115-116.
36. Brugmann 2007, s. 25.
37. Brugmann 2007, s. 25, 72-73; Hines & Bayliss 2013.
38. Venligst oplyst af John Hines.
39. Jørgensen 1997.
40. Ethelberg 1986, s. 40; 1990, s. 58; Henriksen 2009, s. 146.
41. Hines & Bayliss 2013, s. 485 og 566.

42. Koch 1977.
43. Hines & Bayliss 2013, s. 485 og 567.
44. Hines & Bayliss 2013, s. 485 og 567.
45. Høilund Nielsen 1987.
46. Venligst oplyst af Ida Demant.
47. Venligst oplyst af Ida Demant.
48. Ringtved 1988, s. 109 fig. 14g-h, s. 130 fig. 30, s. 138 fig. 34, s. 141.
49. Ethelberg 1986.
50. Ringtved 1988, s. 139-41.
51. Larsson 1982.
52. Høilund Nielsen i tryk.
53. Høilund Nielsen i tryk.
54. Høilund Nielsen i tryk.
55. Møbjerg & Møller Jensen 2005.
56. Geisslinger 1967, s. 190-91 No. 664, s. 219-20 No. 112; Ørsnes 1966, s. 258 No. 42.
57. Hines & Bayliss 2013; Høilund Nielsen i tryk.
58. Madsen 1994.
59. Hines & Bayliss 2013; Høilund Nielsen i tryk.
60. Høilund Nielsen i tryk, Jørgensen 1997.
61. Danske Stednavne. Gyldendals Røde Ordbøger 2008; <http://danmarksstednavne.navneforskning.ku.dk/> (set 15-04-2018).
62. Eilersgaard Christensen 2010, s. 109-10; Kousgård Sørensen 1992, s. 232.
63. Høilund Nielsen i tryk.
64. Fibæk Jensen 1988; Neergaard 1902, s. 317-319.
65. Høilund Nielsen 2011; 2014.
66. Høilund Nielsen 2011.
67. Henriksen 2009, s. 203-205.

LITTERATUR

- Bender Jørgensen, Lise 1986: *Forhistoriske tekstiler i Danmark*. København.
- Bode, Martina-Johanna 1998: *Schmalstede: ein Urnengräberfeld der Kaiser- und Völkerwanderungszeit*. Neumünster
- Brugmann, Birte 2004: *Glass beads from early Anglo-Saxon graves: a study on the provenance and chronology of glass beads from Anglo-Saxon graves based on visual examination*. Oxford.
- Brugmann, Birte 2007: *Aspects of Anglo-Saxon Inhumation Burial: Morning Thorpe, Spong Hill, Bergh Apton and Westgarth Gardens*, by Kenneth Penn and Birte Brugmann with Karen Høilund Nielsen. (East Anglian Archaeology 119). Gressenhall.
- Eilersgaard Christensen, Lisbeth 2010: *Stednavne som kilde til yngre jernalders centralpladser*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Ethelberg, Per 1986: *Hjemsted. En gravplads fra 4. og 5. årh. e.Kr.* Haderslev.
- Ethelberg, Per 1990: *Hjemsted. 2. Tre gravpladser fra 3.-4. årh. e.Kr.* Haderslev.
- Fibæk Jensen, Henrik 1988: Bostrup Tinghøj. *Skivebogen* 79, s. 86-110.
- Geisslinger, Helmut 1967: *Horte als Geschichtsquelle. Dargestellt an den völkerwanderungs- und merowingerzeitlichen Funden des südwestlichen Ostseeraumes*. Neumünster.

- Grøn, Ole, Anne Hedeager Krag & Pia Bennike 1994: *Vikingetidsgavpladser på Langeland*. Rudkøbing.
- Henriksen, Mogens Bo 2009: *Brudager Mark -en romertidsgavplads nær Gudme på Sydøstfyn*. Bind 1-2. Odense
- Henriksen, Mogens Bo 2016a: Brændt, men ikke altid begravet. Vikingetidens ligbrændingssteder og brandgrave. I: H. Lyngstrøm & J. Ulriksen (red.): *Død og begravet i vikingetiden. Artikler fra et seminar på Københavns Universitet den 26. februar 2016*, s. 1-12. København.
- Henriksen, Mogens Bo 2016b: Forsøg med forhistorisk ligbrænding. – En eksperimentel tilgang til tolkningen af forhistoriske ligbrændingspladser og brandgrave. I: Kerstin Cassel (red.): *Socioøkonomisk mångfold. Ritualer och urbanitet: Rapport från projektseminarium för Ostkustbanan (OKB) genom Gamla Uppsala*, s. 39-52. Stockholm, Uppsala.
- Henriksen, Mogens Bo 2016c: *Bålets betydning. Ligbrænding i Danmarks oldtid belyst ved arkæologiske fund og ligbrændingseksperimenter*. Ph.d.- afhandling, Københavns Universitet.
- Hines, John, & Alex Bayliss (eds.) 2013: *Anglo-Saxon graves and grave goods of the 6th and 7th centuries AD: a chronological framework*. London.
- Høilund Nielsen, Karen 1987: Zur Chronologie der jüngeren germanischen Eisenzeit auf Bornholm. *Acta Archaeologica* 57, 1986, s. 1-52.
- Høilund Nielsen, Karen 1998: En gravplads fra Okholm – lokal eller fremmed befolkning? *By, Marsk og Geest* 10, s. 7-21.
- Høilund Nielsen, Karen 2009: Rituals to free the spirit - or what the cremation pyre told. I: Howard Williams et al (eds.): *Mortuary Practices and Social Identities in the Middle Ages. Essays in Burial Archaeology in Honour of Heinrich Härke*, s. 81-103. Exeter.
- Høilund Nielsen, Karen 2011: Stavnsager and the 'toffee-brooch' network – aspects of the metal-rich settlements of sixth-century southern Scandinavia. *Siedlungs- und Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet*, 34, s. 307-320.
- Høilund Nielsen, Karen 2014: Key issues concerning 'central places'. I: Ernst Stidsing, Karen Høilund Nielsen & Reno Fiedel (eds.): *Wealth and Complexity. Economically specialised sites in Late Iron Age Denmark*, s. 11-50. Aarhus.
- Høilund Nielsen, Karen i tryk: The cemetery at Vium in north-western Jutland and the chronology of the sixth century. *Neue Studien zur Sachsenforschung*. Hannover.
- Høilund Nielsen, Karen & Kurt Glintborg Overgaard 2012: Viumgård – en usædvanlig gravplads fra 500-tallet. *Skive-bogen*, s. 85-92.
- Jørgensen, Lars 1997: The women's graves. I: Lars Jørgensen & Anne Nørgård Jørgensen: *Nørre Sandegård Vest: a cemetery from the 6th-8th centuries on Bornholm*, s. 24-59. København.
- Koch, Ursula 1977: *Das Reihengräberfeld bei Schretzheim*. Berlin.
- Kousgård Sørensen, John 1992: Haupttypen sakraler Ortsnamen Südskandinaviens. I: Karl Hauck (Hrsg.): *Der historische Horizont der Götterbild-Amulette*, s. 228-240. Göttingen.
- Larsson, Lars 1982: Gräber und Siedlungsreste der jüngeren Eisenzeit bei Önsvala im Südwestlichen Schonen, Schweden. *Acta Archaeologica* 52, s. 129-208.
- Madsen, Orla 1994: Søndervang ved Bjerre: en østjysk gravplads fra yngre germansk jernalder og vikingetid. *Kuml* 1991/1992, s. 105-149.

- Mannering, Ulla 1997: The textiles from Nørre Sandegård Vest. I: Lars Jørgensen and Anne Nørgård Jørgensen: *Nørre Sandegård Vest: a cemetery from the 6th-8th centuries on Bornholm*, s. 118-140. København.
- Mannering, Ulla, & Irene Skals 2017: Textile News from Bornholm in Denmark. Recently excavated textiles from a well-known Late Iron Age cemetery. I: M. Bravrenová, H. Brěcinová & J. Malcolm-Davies (eds.): *Archaeological Textiles – Links Between Past and Present*, 107-114. Nesat XIII. Praha.
- Møjbjerg, Tinna & Erik Møller Jensen 2005: Birkgård: en lille familiegravplads fra yngre germansk jernalder. *Midtjyske fortællinger* 2005, s. 29-38.
- Neergaard, Carl 1902: Thinghøje og Thingdysser. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 292-327.
- Olldag, Inge Elisabeth 1994: Glasperler i danske fund fra romersk jernalder. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1992, s. 193-280.
- Parfitt, Keith, & Trevor Anderson 2012: *Buckland Anglo-Saxon Cemetery, Dover: Excavations 1994*. Canterbury.
- Reichstein, Joachim 1975: *Die kreuzförmige Fibel: Zur Chronologie der späten römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Skandinavien, auf dem Kontinent und in England*. Neumünster.
- Ringtved, Jytte 1988: Jyske gravfund fra yngre romertid og ældre germanertid: Tendenser i samfundsudviklingen. *Kuml* 1986, s. 95-231.
- Ulriksen, Jens 2011: Vikingetidens gravskik i Danmark. Spor af begravelsesritualer i jordfæstegrave. *Kuml*, s. 161-245.
- Ørsnes, Mogens 1966: *Form og stil i Sydskandinaviens yngre germanske jernalder*. København.